

Stichting Pensioenfonds Thales Nederland
Jaarverslag 2016

Inhoud

<i>Kerncijfers</i>	5
<i>Bestuursverslag</i>	7
<i>Karakteristieken van het Fonds</i>	7
<i>Verslag over het boekjaar</i>	13
<i>Pensioenparagraaf</i>	20
<i>Beleggingenparagraaf</i>	22
<i>Financiële paragraaf</i>	27
<i>Actuariële paragraaf</i>	33
<i>Toekomstparagraaf/Vooruitblik 2017</i>	35
<i>Samenvatting verslag Visitatiecommissie</i>	36
<i>Verslag Verantwoordingsorgaan</i>	39
<i>Reactie bestuur op verslag Verantwoordingsorgaan</i>	42
<i>Jaarrekening</i>	43
<i>Balans per 31 december 2016</i>	43
<i>Staat van baten en lasten over 2016</i>	44
<i>Kasstroomoverzicht over 2016</i>	45
<i>Toelichting behorende tot de jaarrekening</i>	46
<i>Overige gegevens</i>	76
<i>Actuariële verklaring</i>	77
<i>Controleverklaring van de onafhankelijke accountant</i>	79
<i>Bijlagen</i>	85
<i>Bijlage 1: Personalialia</i>	86
<i>Bijlage 2: Benchmarks per beheerder</i>	88

Kerncijfers

<i>(bedragen zijn in duizenden euro's)</i>	2016	2015	2014	2013	2012
Aantal deelnemers					
Actieve deelnemers (incl. Arbeidsongeschikten)	1.615 (51)	1.678 (12)	1.824 (55)	1.833 (55)	1.861 (58)
Pensioengerechtigde deelnemers	1.626	1.655	1.554	1.487	1.430
Gewezen deelnemers	1.447	1.347	1.310	1.331	1.303
Totaal aantal deelnemers	4.688	4.680	4.688	4.651	4.594
Reglementvariabelen					
Indexatie actieven per (1 januari) Middelloon (in %)	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Indexatie inactieven per (1 januari) Middelloon (in %)	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Indexatie inactieven per (1 april) Eindloon (in %)	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Pensioenuitvoering					
Feitelijke premie 1)	22.451	23.441	27.042	26.419	22.320
Zuivere kostendekkende premie 1)	28.600	26.067	25.618	28.236	26.003
Kostendekkende / gedempte premie (ABtN)	19.367	22.484	25.328	24.303	20.901
Pensioenuitvoeringskosten	1.203	1.239	1.257	1.250	1.312
Pensioenuitkeringen	29.444	29.415	29.117	27.545	26.033
Vermogenssituatie en solvabiliteit					
Pensioenvermogen	1.335.047	1.227.461	1.206.370	958.995	934.852
Premie-egalisereserve 2)	3.084	n/a	n/a	n/a	n/a
Voorziening pensioenverplichtingen	1.234.744	1.139.246	1.091.304	916.798	939.556
Aanwezige dekkingsgraad	108,1%	107,7%	110,5%	104,6%	99,5%
Beleidsdekkingsgraad	105,6%	109,0%	n/a	n/a	n/a
Vereiste dekkingsgraad o.b.v. werkelijke beleggingsmix	118,2%	119,5%	114,8%	115,7%	114,1%
Vereiste dekkingsgraad o.b.v. strategische beleggingsmix	119,4%	119,6%	116,6%	117,0%	116,2%
Beleggingsportefeuille					
Vastgoedbeleggingen	111.307	94.371	89.540	60.216	59.251
Aandelen	415.715	397.223	394.580	343.244	295.723
Vastrentende waarden	673.995	641.593	611.818	466.138	454.188
Derivaten 3)	102.026	65.523	100.420	77.066	113.614
Overige beleggingen	113.768	79.053	91.677	93.827	117.563
Liquide middelen	498	1.628	1.249	8.906	10.000
Totaal beleggingen 3)	1.417.309	1.279.391	1.289.248	1.049.491	1.050.339

<i>(In duizenden euro's)</i>	<i>2016</i>	<i>2015</i>	<i>2014</i>	<i>2013</i>	<i>2012</i>
Beleggingsresultaten					
<i>Directe beleggingsopbrengsten</i>	27.106	24.983	20.333	21.693	19.179
<i>Indirecte beleggingsopbrengsten</i>	94.395	5.097	229.376	838	108.939
<i>Vermogensbeheerkosten</i>	-2.538	-1.917	-2.268	-1.840	-1.204
<i>Totaal inclusief waardewijzigingen</i>	118.963	28.163	247.441	20.691	126.914
<i>Totaal beleggingsrendement (in %) 4)</i>	9,9%	2,5%	26,2%	2,8%	15,6%
<i>Totaal beleggingsrendement (in %) (unhedged)</i>	6,3%	5,3%	13,1%	6,5%	12,4%
<i>Benchmark (in %) (unhedged)</i>	6,5%	4,3%	13,9%	5,2%	12,6%

Tabel 1

- 1) De feitelijke premie is exclusief de inkoopsum VXOP 1956 van EUR 4.015 (2015: VXOP 1955 van EUR 4.319, 2014: VXOP 1954 van EUR 4.764, 2013: VXOP 1953 van EUR 5.938 en 2012: VXOP 1952 van EUR 6.544.
Voor de opbouw van de feitelijke-, kostendekkende premie en gedempte kostendekkende premie verwijzen wij naar paragraaf 15 in dit verslag.
- 2) De Premie-egaliseringsreserve vormt geen onderdeel van de algemene algemeen reserve en wordt niet meegenomen bij de berekening van de dekkingsgraad.
- 3) De beleggingen zijn exclusief de derivaten met een negatief saldo van EUR 10.163 (2015: EUR 12.480, 2014: EUR 20.839, 2013: EUR 22.461). Lopende interest derivaten: herrubricering van VRW naar Derivaten leidt tot aanpassing cijfers 2015.
- 4) Totaal beleggingsrendement betreft het rendement inclusief het effect van valuta afdekking en swap overlay.

Bestuursverslag

Karakteristieken van het Fonds

Profiel

Stichting Pensioenfonds Thales Nederland (hierna: “het Fonds”), statutair gevestigd aan Zuidelijke Havenweg 40 7554 RR te Hengelo (Overijssel) is opgericht op 1 oktober 1948. De laatste statutenwijziging was op 26 juni 2014. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41027030. Het Fonds is een ondernemingspensioenfonds en is aangesloten bij de koepelorganisatie de Pensioenfederatie (de overkoepelende organisatie van ondernemingspensioenfonds, bedrijfstakpensioenfonds en beroepspensioenfonds).

Het Fonds is verantwoordelijk voor het zorgdragen voor de pensioenaanspraken die in het kader van de collectieve pensioenregeling van Thales Nederland B.V. zijn toegezegd. De collectieve pensioenregeling is bestemd voor medewerkers van Thales Nederland B.V. en gelieerde ondernemingen.

Missie

Stichting Pensioenfonds Thales Nederland (SPTN) voert op economisch verantwoorde wijze de tussen sociale partners overeengekomen pensioenregeling uit waarbij begrijpelijkheid en transparantie richting de deelnemers van SPTN maximale aandacht hebben.

Visie

SPTN stelt de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden centraal. Dit komt vooral tot uitdrukking in onze aandacht voor communicatie, de mate van transparantie en de reële verwachtingen die we bij (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden proberen te wekken.

Strategie

Het bestuur heeft continue aandacht voor de communicatie met de (gewezen) deelnemers en de pensioengerechtigden en voor het beleggingsbeleid en de resultaten hiervoor. Het bestuur heeft daarvoor een communicatie- en een beleggingsadviescommissie ingesteld. De effectiviteit van het beleid wordt continue gemonitord en bekeken door het bestuur.

Beleid en verantwoording

Het Fonds geeft uitvoering aan de overeengekomen pensioenregeling en het pensioenreglement. Deze uitvoering bestaat uit het beleggen van het beschikbare vermogen, het verstrekken van uitkeringen en het informeren van belanghebbenden. Hiertoe wordt voor 4.688 deelnemers, gewezen deelnemers/slapers en gepensioneerden eind 2016 circa 1.338 miljoen euro belegd.

In de uitvoeringsovereenkomst zijn afspraken gemaakt over de beleidsruimte van het bestuur. Het bestuur is eindverantwoordelijk voor de uitvoering en houdt de regie over de werkzaamheden van het Fonds.

In de Actuarieel Beleidstechnische Nota (ABtN) zijn de opzet van het Fonds, de risicoanalyse en wijze van uitvoering gedocumenteerd. Onderdeel van het beleid is een noodprocedure waarin is beschreven hoe het Fonds omgaat met de besluitvorming in spoedeisende situaties. Deze noodprocedure is als bijlage bij de ABtN opgenomen.

Uitgangspunt in het handelen van ieder individueel bestuurslid en het bestuur als geheel is dat hij/het handelt in het belang van alle belanghebbenden van het Fonds, rekening houdend met de korte- en langetermijneffecten van maatregelen. De overwegingen die het bestuur maakt bij besluiten worden in de notulen van de bestuursvergaderingen vastgelegd. Het bestuur weegt in zijn besluitvorming de aanbevelingen van het toezichtorgaan mee en gaat een dialoog aan met het verantwoordingsorgaan bij het afleggen van verantwoording.

Ten minste éénmaal per jaar, en wel binnen zes maanden na afloop van het boekjaar, zal door het bestuur een vergadering van deelnemers worden gehouden. Voor deze vergadering zijn alle deelnemers en pensioengerechtigden uitgenodigd.

Kenmerken Pensioenregeling

De pensioenregeling van Thales Nederland B.V. heeft per 31 december 2016 de volgende kenmerken:

Pensioenregeling 2016	
Pensioensysteem	Middelloonregeling
Pensioenleeftijd	67 jaar
Pensioengevend salaris	Jaarsalaris + vakantietoeslag
Maximum pensioengevend salaris	€ 101.519,-
Toeslagverlening	Voor actieven en gepensioneerden conform CPI afgeleid
Franchise	€ 15.104,-
Pensioengrondslag	Pensioengevend salaris minus franchise
Opbouwpercentage	1.875%
Partnerpensioen	70% van ouderdompensioen, waarvan 20% op risicobasis
Wezenpensioen	20% van partnerpensioen
Premie	28,5%
Werknemersbijdrage	40% van premie
Werkgeversbijdrage	60% van premie

Tabel 2

Naast de bovenstaande pensioenregeling voert het Fonds ook een VPL-regeling uit zoals overeengekomen met de sociale partners. Deze VPL-regeling geldt voor degenen die op 31 december 2005 deelnemer waren en geboren zijn in de periode 1 januari 1950 tot 1 januari 1973 en die aan de voorwaarden voor deze regeling voldoen.

Alle VPL-gerelateerde gelden en verplichtingen worden in de boekhouding en jaarrekening van elkaar gescheiden.

Dispensatie van het Bedrijfstakpensioenfonds voor de Metalektr

Thales Nederland B.V. is onder bepaalde voorwaarden vrijgesteld van deelname aan de regeling van het Bedrijfstakpensioenfonds Metalektr (PME). Eén van deze voorwaarden is dat de Thales-regeling minstens gelijkwaardig moet zijn aan de PME-regeling. Dit geldt tevens voor het indexatiebeleid dat, bij PME en bij het Fonds, mede afhankelijk is van de dekkingsgraad. Toetsing van de dispensatie door PME vindt periodiek plaats. Thales Nederland volgt de bewegingen in de bedrijfstak als het gaat om de inhoud van de pensioenregeling en bijvoorbeeld de hoogte van het opbouwpercentage.

De regeling van Thales is derhalve in lijn met de regeling binnen de Metalektr. De nieuwe pensioenregeling past binnen het fiscaal kader dat per 1 januari 2016 geldt.

Ontwikkelingen in deelnemers

In onderstaande tabel is een mutatieoverzicht opgenomen met de ontwikkelingen in het deelnemersbestand.

	Actieven	Arbeids- ongeschikt	Slapers	Ingegaan OP/NP	Ingegaan WZP	Totaal
Aantal deelnemers ultimo 2014	1.769	55	1.310	1.534	20	4.688
Indiensttredingen en waardeoverdrachten	85	1	-36			50
Uitdiensttredingen en waardeoverdrachten	-101	1	104			4
Pensionering	-9	-1	-45	132	9	86
Overlijden	-1	-1	-7	-35		-44
Overige mutaties	-77	-43	21	6	-11	-104
Aantal deelnemers ultimo 2015	1.666	12	1.347	1.637	18	4.680
Verschuiving	13	39	1	-53		0
Aantal deelnemers ultimo 2015	1.679	51	1.348	1.584	18	4.680
Indiensttredingen en waardeoverdrachten	59					59
Uitdiensttredingen en waardeoverdrachten	-169	8	128			-33
Pensionering	-6	-6	-23	52	1	18
Overlijden	-1		-6	-26		-33
Overige mutaties					-3	-3
Aantal deelnemers ultimo 2016	1.562	53	1.447	1.610	16	4.688

Tabel 3

Eind 2015 waren de 53 deelnemers met een ingegane arbeidsongeschiktheidspensioen onder de ingegane pensioenen gecategoriseerd. In 2016 zijn deze afhankelijk van of er een dienstverband was of niet, aan de separate categorie Arbeidsongeschikt dan wel Actieven toegevoegd.

Organisatie

Bestuur

De samenstelling van het bestuur is als volgt:

Naam	Functie	Vertegenwoordiging	Lid sinds	Einde zittingsduur
Dhr. D.J.H. de Bruijn	Voorzitter	Werkgever	16 februari 2012	juni 2018
Dhr. J.H.E. Soepenber	Vice-voorzitter	Werkgever	1 maart 2008	juni 2022
Dhr. G.J. Mulders	Penningmeester	Werkgever	18 maart 1992	juni 2020
Dhr. P.M. Dekker	Secretaris	Deelnemers	22 juni 2004	juni 2022
Dhr. E.R. Stolp	Lid	Deelnemers	13 juni 2006	juni 2020
Dhr. J.G.E. Visser	Lid	Pensioengerechtigden	1 juli 2012	juni 2018

Tabel 4

Het bestuur van het Fonds bestaat uit zes leden; drie vertegenwoordigers van de werkgever, twee vertegenwoordigers van de deelnemers en één vertegenwoordiger van de pensioengerechtigden. Verdere gegevens van de bestuursleden, inclusief nevenactiviteiten, zijn opgenomen in bijlage 1.

De leden van werkgeverszijde worden benoemd door het bestuur op voordracht van de directie van Thales Nederland B.V. Ten minste één lid is lid van de directie van Thales Nederland B.V. 2 leden van deelnemerszijde worden benoemd door het bestuur op voordracht van de Centrale Ondernemingsraad.

Een lid wordt benoemd door het bestuur na verkiezingen onder alle pensioengerechtigden op basis van het door het bestuur vastgestelde verkiezingsreglement. Alle bestuursleden zijn benoemd voor een periode van zes jaar en zijn terstond herbenoembaar.

De heer J.G.E. Visser, bestuurslid namens gepensioneerden, heeft besloten om de zittingstermijn, om hem moverende redenen, niet uit te zitten. Per januari 2017 neemt de heer S.C.A. Tjhuis namens gepensioneerden zitting, voor de resterende termijn van de heer Visser.

Het bestuur heeft een deel van de werkzaamheden uitbesteed. Dit betreft de pensioenadministratie en vermogensbeheer. Uitgangspunt is dat het bestuur, conform de eisen van de Pensioenwet, verantwoordelijk blijft voor de juiste uitvoering van de uitbestede taken. Het bestuur heeft uitsluitend bevoegdheden conform de statuten en reglementen van het Fonds, in overeenstemming met de vastlegging in de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABtN).

Pensioenbureau

De beleidsvoorbereiding en de beleidsuitvoering worden verzorgd door het Pensioenbureau. De medewerkers van het Pensioenbureau zijn in dienst bij Thales Nederland B.V. De besluitvorming omtrent het door de Stichting te voeren beleid inzake de dagelijkse uitvoering van haar werkzaamheden, wordt bepaald door tenminste twee bestuursleden tezamen.

Het Pensioenbureau bestaat uit de volgende medewerkers:

S.G.B. Heemskerk, manager pensioenfonds

D.A.B. Buijnsters

L. Katalanc-Bulut

M.A.A. Timmers-Bossink

Uitvoering, uitbesteding en kosten

De pensioenadministratie van het Fonds is uitbesteed aan uitvoeringsorganisatie Aon Hewitt. De werkzaamheden betreffen onder andere deelnemers- en aansprakenadministratie en financiële administratie. Met Aon Hewitt zijn service level agreements gesloten.

Het vermogensbeheer wordt uitgevoerd door twee externe vermogensbeheerders: NN Investment Partners en BlackRock (Netherlands) B.V. Met de vermogensbeheerders zijn overeenkomsten afgesloten waarin onder andere de beleggingsrichtlijnen en de overeengekomen rapportages zijn vastgelegd. Ter controle van performance rapportages en beleggingsadministratie is een contract gesloten met de KAS BANK.

Met de vermogensbeheerders zijn concrete afspraken rondom vergoedingen gemaakt. De prestatiebeloningen in de contracten zijn zodanig dat de partijen niet worden aangemoedigd om meer risico te nemen dan het bestuur aanvaardbaar acht. In het bestuursverslag doet het bestuur verslag van de kosten van uitbesteding.

Het bestuur voert periodiek overleg met de uitvoerder, de vermogensbeheerders en de custodian over de kwaliteit van de uitvoering. Al deze organisaties verstrekken jaarlijks een interne-beheersingsrapportage (ISAE 3402 of vergelijkbaar) die door het bestuur jaarlijks wordt geanalyseerd en met de organisatie wordt besproken.

Aan de hand van de beleggingsrapportages en de beleggingsadviescommissie monitort het bestuur de prestaties van de vermogensbeheerders. Hierbij is met name het monitoren van het beleggen binnen de mandaten van het bestuur van belang. Bovendien wordt hierbij aandacht gegeven aan de aard, juiste interpretatie en uitvoering van beleggingen in lijn met de uitkomsten van de ALM-studie zoals het bestuur deze periodiek laat uitvoeren.

Beleggingsadviescommissie

Het bestuur laat zich met betrekking tot het vermogensbeheer terzijde staan door een beleggingsadviescommissie. Deze beleggingsadviescommissie bestaat uit 2 vertegenwoordigers van het bestuur (één van werkgeverszijde en één van werknemerszijde) en de Manager Pensioenfonds, met als mandaat het monitoren van de vermogensbeheerder, het voeren van een beleggingsbeleid ten opzichte van de strategische benchmark en het opstellen van het beleggingsplan. De beleggingsadviescommissie wordt bijgestaan door een extern adviseur. Ieder kwartaal wordt het bestuur geïnformeerd door de vermogensbeheerders over de ontwikkeling van en de resultaten uit belegd vermogen.

De samenstelling van de beleggingsadviescommissie zorgt ervoor dat de beleggingsontwikkelingen goed kunnen worden geanalyseerd en de uitvoering door de vermogensbeheerders kritisch kan worden gezien.

De beleggingscommissie bestaat ultimo boekjaar uit de volgende leden:

G.J. Mulders, voorzitter

P.M. Dekker

S.G.B. Heemskerk

A.H. Wouters (extern adviseur)

Communicatiecommissie

De communicatiecommissie heeft als taak om het bestuur te adviseren over voorstellen voor de communicatie aan deelnemers. Dit betreft onder meer de 'vertaling' van het pensioenreglement, communicatie over toeslagverlening, het uniform pensioenoverzicht (UPO), de website en andere uitingen. De communicatie commissie bestaat uit drie bestuursleden en wordt ondersteund vanuit het Pensioenbureau.

De Communicatiecommissie bestaat ultimo boekjaar uit de volgende leden:

J.H.E. Soepenbergh, voorzitter

E.R. Stolp

J.G.E. Visser

Risicomanagement commissie

Het bestuur heeft een risicomanagement commissie ingesteld om het bestuur te informeren en adviseren over het risicomanagement beleid en het risicomanagementproces. Het risicomanagement ziet zowel op financiële als niet financiële risico's waar een pensioenfonds aan blootgesteld is. De risicomanagement commissie bestaat uit twee bestuursleden, de manager pensioenfonds en wordt ondersteund vanuit het Pensioenbureau.

De risicomanagement commissie bestaat ultimo boekjaar uit de volgende leden:

D.J.H. de Bruijn, voorzitter

P. M. Dekker

S.G.B. Heemskerk

Intern toezicht en Verantwoording

Voor het Intern Toezicht is gekozen voor een visitatiecommissie, die de beleids- en bestuursprocedures en processen beoordeelt en een Verantwoordingsorgaan. Hierbij wordt onder meer gekeken naar de checks and balances, de wijze waarop de uitvoering van de regeling wordt bestuurd en aangestuurd en de wijze waarop wordt omgegaan met de risico's op de langere termijn voor (de dekkingsgraad van) het Fonds. De visitatiecommissie heeft over 2016 een audit uitgevoerd en zal dit jaarlijks gaan doen. De visitatiecommissie doet verslag van haar bevindingen in de Overige gegevens van het jaarverslag.

De visitatiecommissie is samengesteld uit drie externe deskundigen
H.J.J. Debrauwer (voorzitter)
P.H. Oyens
P. Priester

Het verantwoordingsorgaan (VO) bestaat uit een vertegenwoordiging namens actieve deelnemers, pensioengerechtigden en de werkgever. De verantwoording die het bestuur aflegt is onderdeel van de jaarverslagcyclus en in dat kader wordt ook het formele overleg gevoerd tussen bestuur en VO.

Volgens de Pensioenwet dient het VO een oordeel te geven over:

- Het handelen van het bestuur van de Stichting Pensioenfonds Thales Nederland.
- Het door het bestuur uitgevoerde beleid in het verslagjaar.
- Beleidskeuzes van het bestuur die op de toekomst betrekking hebben.

Het verantwoordingsorgaan bestaat ultimo boekjaar uit de volgende leden;
D.R. Hoogenraad en A.B. Vernimmen; lid namens de werkgever
A.A. Hamelink en J.H. van Deemter; lid namens de werknemers
O. van der Zeeuw en J. van Rijn; lid namens de pensioengerechtigden

Compliance Officer

De Compliance Officer van het Fonds is mevrouw S. Hazebroek, Director Legal & Contracts bij Thales Nederland B.V.. De Compliance Officer oefent het algemene toezicht uit op de naleving van de gedragscode en andere compliance aspecten. Zij is onafhankelijk van het bestuur en rapporteert periodiek haar bevindingen aan het bestuur.

Diversiteit bestuur en overige gremia

Het bestuur vindt diversiteit in het bestuur en andere organen van belang in termen van kennis en competenties enerzijds en leeftijd en geslacht anderzijds. Bij de invulling van vacatures wordt met het voorgaande rekening gehouden.

Externe ondersteuning en controle

Het Fonds wordt bijgestaan door externe deskundigen voor actuariaat en risicobeheersing op zowel korte als lange termijn. Het bestuur heeft Willis Towers Watson Netherlands B.V. aangesteld als externe adviserende actuaire. Als certificerende actuaire is de heer Drs. B.A. Weijers A.A.G. van Willis Towers Watson Netherlands B.V. aangesteld.

Om een scheiding tussen advisering en waarmerking te waarborgen is overeengekomen dat de taken van de waarmerkend actuaire en de adviserend actuaire in persoon zijn gesplitst. Omdat zowel de waarmerkend actuaire als de adviserend actuaire werkzaam is bij Willis Towers Watson heeft het bestuur geverifieerd dat Willis Towers Watson beschikt over een door DNB goedgekeurde gedragscode en daarmee voldoet aan het bepaalde in artikel 148 van de Pensioenwet.

De externe accountant van het Fonds is de heer A.R.B. de Bruin RA van KPMG Accountants N.V.

Verslag over het boekjaar

Hoofdpijnen

Beleidsdekkingsgraad in 2016 afgenomen

De financiële positie van het Fonds (beleidsdekkingsgraad) is in het boekjaar 2016 gedaald. Eind 2015 bedroeg de beleidsdekkingsgraad 109,0%. Per 31 december 2016 bedroeg de beleidsdekkingsgraad 105,6%. De actuele dekkingsgraad is licht opgelopen over het boekjaar 2016, van 107,7% per 31 december 2015 naar 108,1% per 31 december 2016.

Geen verhoging van de pensioenen

Onder het nFTK worden strengere voorwaarden gesteld aan het indexeren van pensioenaanspraken. Indexeren mag alleen indien de indexatie toekomstbestendig is. De hoogte van de toeslag hangt af van de hoogte van de inflatie alsook van de financiële positie van het Fonds (i.e. de beleidsdekkingsgraad). Als deze dekkingsgraad minder is dan 110% wordt er geen toeslag verleend. Als de beleidsdekkingsgraad hoger is dan 110% kan er toeslag worden verleend, afhankelijk van de financiële positie.

Het bestuur heeft besloten om per 1 januari 2017 geen toeslagen te verlenen op ingegane, opgebouwde of premievrije pensioenen in verband met de financiële positie van het Fonds.

Strategisch Advies

Het bestuur heeft na advies vanuit de beleggingsadvies commissie afspraken gemaakt met BlackRock over uitbreiding van de dienstverlening. De uitbreiding, ingaande 1 januari 2016, bestaat uit strategische advisering door BlackRock Solutions over de totale beleggingen en mede in relatie tot de totale verplichtingen van het Fonds. Bij het strategisch advies wordt ook naar de verplichtingen en dekkingsgraad risico gekeken, dus niet alleen "asset-only". Er worden diverse uitgebreide analyses uitgevoerd, onder andere risico decomposities van de portefeuille, stress testen en (toekomst gerichte) adviezen worden gegeven waarover BlackRock en het Fonds met elkaar in gesprek gaan. Bij verwachte rendementen per asset categorie en adviezen over de asset allocatie zal BlackRock onderscheid maken naar middellange termijn (3 tot 5 jaar) en lange termijn (>10 jaar).

On-site onderzoek DNB

DNB heeft in 2015 een on-site onderzoek uitgevoerd naar de administratie van pensioenrechten. Voor dit onderzoek bestond geen specifieke aanleiding. On site onderzoeken zijn een nieuw instrument in het toezicht vanuit DNB. Het onderzoek heeft geresulteerd in een rapport met bevindingen en aanbevelingen. De opvolging van de bevindingen en aanbevelingen is in het verslagjaar door het bestuur opgepakt en samen met Aon Hewitt is er aan gewerkt om de risico's met betrekking tot de pensioenadministratie te beheersen. Op 31 maart 2017 heeft het bestuur een verslag aan DNB gestuurd met daarin de verantwoording van de activiteiten bij het adresseren van de bevindingen. In april is een brief ontvangen van DNB waarin wordt vastgesteld dat het plan van aanpak is uitgevoerd en dat hiermee het onderzoek is afgerond.

Bestuursmodel

De wet schrijft een aantal mogelijkheden voor het bestuursmodel voor. Deze modellen zijn erop gericht om de evenwichtige belangenbehartiging in de besturing van een pensioenfonds te versterken en de rolverdeling tussen de verschillende organen van het Fonds te optimaliseren. Naar aanleiding van de nieuwe regelgeving heeft het bestuur gekozen voor een bestuur dat paritair is samengesteld uit vertegenwoordigers van de werkgever, deelnemers en gepensioneerden. Naast het bestuur kent het paritaire bestuursmodel een verantwoordingsorgaan (VO) en een visitatiecommissie die jaarlijks visiteert.

De procedures rondom benoeming, ontslag en schorsing van bestuursleden of leden van het VO zijn vastgelegd in de statuten en de reglementen van het betreffende orgaan. Deze reglementen zijn opgenomen op de website van het Fonds.

Het aantal leden van het VO is uitgebreid van drie naar zes leden. In maart 2016 zijn drie nieuwe leden benoemd.

Code Pensioenfondsen en Integere bedrijfsvoering

De Code Pensioenfondsen (hierna: de Code) heeft tot doel het functioneren van de besturen van pensioenfondsen te verbeteren en inzichtelijker te maken. Hiertoe zijn door de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid 83 normen voor 'goed pensioenfondsbestuur' geformuleerd. De Code is gebaseerd op het 'pas toe of leg uit'-beginsel. Bepalend voor de werking van de Code is hoe de pensioenfondsen met de intenties van de Code omgaan - niet de mate waarin ze die naar de letter naleven. Dat betekent dat er ruimte is om af te wijken van de normen, mits dit weloverwogen gebeurt.

De Code is verankerd in het stelsel van bestaande wet- en regelgeving. De organisatie van een pensioenfonds dient zodanig ingericht te zijn, dat hiermee een beheerste en integere bedrijfsvoering wordt gewaarborgd. Dit betekent onder meer dat een pensioenfonds zijn organisatie dusdanig inricht, dat sprake is van goede procedures en controle mechanismen en dat er beleid is voor beheersing van risico's en dat het Fonds zorg draagt voor de uitvoering van dat beleid. Deze verantwoordelijkheid is vastgelegd in artikel 143 van de Pensioenwet. In de code staan normen voor:

- Taken en werkwijze bestuur
- Taken en werkwijze intern toezicht
- Verantwoording afleggen
- Integraal risicomanagement
- Communicatie en transparantie
- Verantwoord beleggen
- Uitvoering, uitbesteding en kosten
- Rol accountant en actuaris
- Klachten en geschillen
- Melding onregelmatigheden
- Benoeming, ontslag en schorsing
- Geschiktheid
- Stemverhoudingen
- Zittingsduur en herbenoeming
- Diversiteit
- Integer handelen
- Beloningsbeleid
- Compliance

De Code wordt nageleefd en onderschreven door het bestuur. Het bestuur hanteert een checklist om de naleving van bepalingen uit de Code te toetsen. In afwijking van de Code hanteert het bestuur een benoemingstermijn van 6 jaar voor bestuursleden in plaats van 4 jaar. Hier liggen met name kennis en efficiency redenen aan ten grondslag. Gezien de aanmeldingen voor verschillende vacatures heeft het Fonds nog niet of niet volledig kunnen voldoen aan een aantal normen uit de code inzake diversiteit. Het gaat om de principes 66, 67, 68 en 70. Het bestuur is voornemens om bij nieuwe vacatures vroegtijdig in het wervingstraject hier aandacht voor te vragen.

Deskundigheidsbevordering en bestuurlijke effectiviteit

Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit en continuïteit binnen het bestuur. Het bestuur toetst de geschiktheid van de bestuursleden bij het aantreden en gedurende het

bestuurslidmaatschap. Het programma voor permanente educatie van bestuursleden waarborgt dat de geschiktheid van bestuursleden op peil blijft en waar nodig wordt verbreed of ontwikkeld.

Bestuursleden ontvangen regelmatig informatie over relevante opleidingen, cursussen en workshops. Regelmatig wordt door een bestuurslid en/of de manager van het Fonds bijeenkomsten van onder andere de Pensioenfederatie en de toezichthouders bijgewoond. Bestuursleden ontvangen regelmatig informatie op pensioengebied.

Nieuwe bestuursleden zijn verplicht een opleiding te volgen op geschiktheidsniveau A. Vanaf aantreden dienen de bestuursleden te beschikken over de nodige kennis, vaardigheden en professioneel gedrag. Ook nieuwe leden van het verantwoordingsorgaan volgen een relevante opleiding.

In 2016 heeft een zelfevaluatie van het bestuur plaatsgevonden, met behulp van een externe begeleider. Hieruit is gebleken dat het bestuur van mening is dat het goed functioneert.

Naleving wet- en regelgeving

De ontwikkelingen in wet- en regelgeving worden door het bestuur nauwgezet gevolgd. Voor het Fonds relevante wijzigingen worden geanalyseerd en de opvolging wordt besproken in de bestuursvergaderingen. In dit Bestuursverslag worden de belangrijkste ontwikkelingen toegelicht.

Het bestuur heeft een gedragscode vastgesteld aan de hand van de modelgedragscode van de Pensioenfederatie. Jaarlijks wordt door de bestuursleden en de overige verbonden personen een verklaring omtrent het naleven van de gedragscode van het Fonds getekend. Tevens wordt jaarlijks toegezien op de naleving van de code. In april 2017 heeft het bestuur de rapportage van de Compliance Officer over 2016 ontvangen. Er zijn geen specifieke bevindingen gerapporteerd door de Compliance Officer.

Het bestuur is niet bekend met overtredingen van de wet- en regelgeving door het Fonds. Zoals toegelicht in de financiële paragraaf is gedurende het boekjaar een herstelplan van toepassing vanwege een reservetekort.

Aan het Fonds zijn in 2016 geen dwangsommen en boetes opgelegd.

Klachten en geschillen

Klachten en geschillen kunnen door belanghebbenden bij het Fonds worden gemeld. De klachten- en geschillenregeling is beschikbaar op de website van het Fonds. In het boekjaar is één klacht ontvangen en afgehandeld.

Onregelmatigheden die binnen het Fonds, haar organen of bij de partijen aan wie taken zijn uitbesteed worden gesignaleerd kunnen worden gerapporteerd bij de Compliance Officer op grond van de klokkenluidersregeling van het Fonds.

De klokkenluidersregeling is beschikbaar op de website van het Fonds. Ook bij de uitvoerder en de vermogensbeheerder zijn klokkenluidersregelingen geïmplementeerd.

Risicohouding

De risicohouding van het Fonds is de mate waarin het Fonds, na overleg met de vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers en na overleg met de organen van het Fonds, bereid is beleggingsrisico's te lopen om de doelstellingen van het Fonds te realiseren en de mate waarin het Fonds beleggingsrisico's kan lopen gegeven de kenmerken van het Fonds. De risicohouding van het Fonds komt bijvoorbeeld tot uitdrukking in de door het Fonds gekozen ondergrenzen in het kader van de haalbaarheidstoets.

Het bestuur heeft in 2015, na overleg met de werkgever en vertegenwoordiging van de COR, het verantwoordingsorgaan en de VVSTPN (hierna gezamenlijk te noemen: de partijen) de risicohouding vastgesteld.

Er wordt gestreefd naar een zo stabiel mogelijke feitelijke pensioenpremie. De pensioenpremie wordt niet gezien als een sturingsmiddel.

Om toeslagen te kunnen financieren zijn partijen bereid risico te lopen. De prioriteit ligt, conform de doelstellingen van het Fonds meer bij toeslagambitie dan het voorkomen van kortingen. De toeslagverlening is voorwaardelijk, afhankelijk van de financiële positie van het Fonds. Partijen accepteren dat daarmee de mogelijkheid bestaat dat de toeslag niet (volledig) toegekend wordt.

Het beoogd niveau van toeslagverlening op lange termijn is 100% van de prijsinflatie per jaar. Partijen realiseren zich echter dat dit zeker geen vanzelfsprekendheid is. Het is realistischer om een lager niveau te verwachten: gemiddeld 80% van de prijsinflatie per jaar. Dit wordt vertaald in het begrip "pensioenresultaat" dat de mate van koopkrachtbehoud van het pensioen weergeeft. Deze wordt getoetst in de haalbaarheidstoets. Partijen stellen de volgende ondergrenzen aan het gewenst pensioenresultaat:

- Vanuit feitelijke dekkinggraad: 90%. Dit komt overeen met een gemiddelde indexatie van 80% van de prijsinflatie per jaar (naar beneden afgerond op een veelvoud van 5%)
- Vanuit evenwichtssituatie: 95%. Als het Fonds uit reservetekort is, mag een hoger pensioenresultaat dan 90% worden verwacht. De dekkinggraad is dan echter naar verwachting nog onvoldoende om volledige toeslagverlening (i.e. een pensioenresultaat van 100%) te realiseren.

Bij een slechtweersscenario zou minimaal een nominaal pensioen moeten kunnen worden behaald. Partijen beseffen echter dat in zo'n scenario dat niet altijd mogelijk is en dat het Fonds de pensioenen zelfs heeft moeten verlagen. In een slechtweersscenario moet het pensioenresultaat minimaal 60% zijn.

Het risico bestaat dat pensioenen verlaagd moeten worden omdat de financiële positie dat vereist. Hoe het bestuur hiermee omgaat, verschilt per situatie:

- Verlaging vanwege een structureel dekkingstekort: deze moeten onvoorwaardelijk worden doorgevoerd. Relatief kleine kortingen (bijvoorbeeld de 3,5% in 2013) kunnen in één keer worden doorgevoerd. Immers spreiding vermindert de uiteindelijke korting niet.
- Verlaging omdat de komende 10 jaar onvoldoende herstel wordt verwacht: dit zijn voorwaardelijke kortingen. Daarbij bestaat de mogelijkheid dat een gespreide korting wordt stopgezet omdat het Fonds zich sneller herstelt dan verwacht. Herstel van eerdere kortingen is echter onder zeer strikte voorwaarden mogelijk. Het bestuur wil dan ook de maximale termijn van 10 jaar benutten om een voorwaardelijke korting te spreiden.
- In uitzonderlijke situaties kan het bestuur sneller korten.

Het risico op de korte termijn wordt uitgedrukt in de wettelijk vereiste solvabiliteitsbuffer. Deze bedraagt voor het beleggingsprofiel van het Fonds rond 20%. Hierbij wordt door partijen een bandbreedte toegestaan van $\pm 5\%$.

Haalbaarheidstoets

De haalbaarheidstoets is een stochastische toets die inzicht geeft in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die daarbij gelden. De economische scenario's zijn voorgeschreven. In de haalbaarheidstoets wordt een projectie van de financiële situatie van het Fonds voor een lange periode (60 jaar) gemaakt voor een veelvoud aan economische scenario's (stochastische analyse).

De haalbaarheidstoets heeft als doel inzicht te geven in:

- de gevolgen van de financiële opzet van het Fonds;
- de verwachtingen en risico's, met name ten aanzien van koopkrachtbehoud;
- de consistentie en evenwichtigheid van het beleid;
- de haalbaarheid en consistentie van het premiebeleid;
- de herstelkracht van het Fonds.

De belangrijkste uitkomst waarnaar gekeken wordt in de haalbaarheidstoets is het pensioenresultaat. Dit is een maatstaf voor koopkrachtbehoud.

Het pensioenfonds heeft in 2015 de aanvangshaalbaarheidstoets uitgevoerd, waarbij vastgesteld is dat de verwachte pensioenuitkomsten aansluiten bij de ambitie/ risicohouding van de stakeholders. Jaarlijks wordt vastgesteld of deze ambitie nog steeds haalbaar is. Hiertoe wordt jaarlijks een haalbaarheidstoets uitgevoerd.

In 2016 is vastgesteld dat de pensioenresultaten vanuit de feitelijke financiële positie nog steeds binnen de gestelde grenzen vallen. Uitgaande van de dekkingsgraad (per 1-1-2016) bedraagt het pensioenresultaat gemiddeld circa 99%, maar als het tegenzit circa 69%.

Het bestuur ziet op basis van de uitkomsten van de haalbaarheidstoets 2016 geen aanleiding om haar beleid aan te passen. Wel zal het bestuur in 2016 een ALM studie uitvoeren. Mede gezien de huidige situatie op financiële markten zal onderzocht worden of het risico rendementsprofiel van het Fonds verder geoptimaliseerd kan worden.

ALM studie

Het bestuur heeft in 2016 een ALM (Asset Liability Matching) en Risk Budgeting studie uitgevoerd. In de ALM studie worden de verplichtingen en bezittingen van het pensioenfonds integraal benaderd. Via een stochastische benadering wordt de toekomst vele malen nagebootst. Naar aanleiding van de ALM-studie is geconcludeerd dat het huidige risicoprofiel nog steeds passend is. Er is derhalve geen aanleiding om de allocatie op hoofdlijnen substantieel aan te passen.

De Risk Budgeting studie heeft als doel de portefeuille nader te analyseren met een focus op de korte termijn en verfijning van de portefeuille. In de analyse wordt gekeken naar mogelijkheden tot aanpassing van de portefeuille en naar de toegevoegde waarde van bestaande en nieuwe beleggingscategorieën. Gezien de lage rente omgeving is nadrukkelijk naar de invulling van de vastrentende waarden portefeuille gekeken. De invulling van de beleggingsportefeuille is nader geanalyseerd zonder grote aanpassingen te doen aan het risicoprofiel. Het huidige risicobudget is leidend. De studie heeft geleid tot een aantal voorgenomen aanpassingen ten opzichte van de bestaande beleggingsportefeuille, te weten: verkoop van de Safe Treasury portefeuille binnen het NN IP mandaat, toevoegen van dollar gedenomineerde credits, verkoop van Minimum Volatility aandelen binnen het BlackRock mandaat en een verhoging van de allocatie naar beursgenoteerd vastgoed. Met deze aanpassingen, welke naar verwachting in 2017 worden geëffectueerd, kan tevens meer uniformiteit in de mandaten van BlackRock en NN IP worden aangebracht hetgeen de overzichtelijkheid en vergelijkbaarheid vergroot. Met de voorgenomen aanpassingen neemt het verwacht rendement van de portefeuille toe bij een geringe toename van het risico.

Uitbesteding

Het bestuur stelt kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering zijn betrokken. Afspraken met hen worden periodiek geëvalueerd en indien nodig bijgesteld. De dienstverlening van de uitvoeringsorganisatie, de vermogensbeheerders en de custodian, wordt gecertificeerd (ISAE 3402 type 2). Een onafhankelijke accountant beoordeelt jaarlijks of het kwaliteitssysteem aan de gestelde normen voldoet.

Aon Hewitt heeft een "Report on Controls at a Service Organization Relevant to User Entities' Internal Control Over Financial Reports (SOC 1)" verstrekt voor de periode 1 oktober 2015 tot en met 30 september 2016. Dit rapport is gelijkwaardig aan een ISAE 3402 rapportage type 2.

Over het laatste kwartaal van 2016 heeft het management van Aon Hewitt een Comfort Letter afgegeven, waarin is aangegeven dat er geen materiële veranderingen zijn geweest in het vierde kwartaal. De betreffende controlerende accountant constateert geen materiële tekortkomingen in de beschreven processen en uitvoering van die processen.

Middels de ontvangen beleggingsrapportages monitort het bestuur de prestaties van de vermogensbeheerders. Tevens heeft het bestuur kennisgenomen van interne beheersingsrapportages (ISAE 3402) van de vermogensbeheerders en heeft het bestuur deze geanalyseerd. De rapportages bevatten geen Type I opmerkingen, dat wil zeggen dat de interne processen en procedures goed nageleefd worden.

Het ISAE rapport van KAS BANK bevat een verklaring met beperking ten aanzien van o.a. de controledoelstelling van het proces Fund and Financial Accounting. Voor dit proces zijn werkzaamheden uitgevoerd waardoor de impact van de bevinding wordt gemitigeerd. De IAD (Interne Accountants Dienst) heeft hierover een aanvullend rapport gepubliceerd waarin over de aantoonbare werking van deze beheersingsmaatregelen wordt gerapporteerd. In het rapport staat dat naar hun oordeel de herstelwerkzaamheden hebben aangetoond dat zich geen risico's hebben voorgedaan als gevolg van de onvoldoende aantoonbare beheersing in de reconciliatie. Het onderwerp heeft de aandacht van het bestuur.

Bestuursvergaderingen

Het bestuur van het Fonds heeft het afgelopen jaar negen maal vergaderd. De belangrijkste onderwerpen die aan de orde zijn geweest zijn:

- De financiële positie;
- Risicomanagement beleid;
- Wijzigen van het pensioenreglement;
- Communicatie beleidsplan;
- Beleggingsplan 2016;
- Uitvoeren ALM studie en Risk Budgeting studie;
- Opvolging van on-site onderzoek pensioenadministratie;
- Aanpassing van grondslagen: overlevingskansen, kostenvoorziening en overige voorzieningen;

In het kader van de reguliere beleidscyclus heeft het bestuur onder meer vergaderd over de jaarrekening, de aanbevelingen vanuit de visitatie commissie, de toeslagverlening per januari 2017 en de adviezen van de beleggingsadviescommissie.

Communicatie

Communicatie met de deelnemers van het Fonds vindt, naast de website, verder plaats via diverse mailingen, de jaarlijkse deelnemersvergadering en bijeenkomsten. De verantwoording over het gevoerde beleid en de financiële uitkomsten vindt plaats in de jaarrekening. Tijdens de deelnemersvergadering wordt hier nadere toelichting op gegeven.

De persoonlijke pensioeninformatie van de belanghebbenden van het Fonds is beschikbaar via het UPO en het Pensioenregister (www.mijnpensioenoverzicht.nl). In 2016 hebben alle actieve deelnemers een UPO ontvangen. Daarnaast biedt het Fonds via de website een pensioenplanner aan, waarmee op basis van actuele gegevens verschillende pensioenscenario's kunnen worden doorgerekend. In 2016 is een nieuwe pensioenplanner gebouwd en actief geworden.

De communicatiecommissie heeft het communicatiebeleidsplan geüpdatet en voor advies aan het bestuur en het VO voorgelegd. Het communicatiebeleidsplan is in juni 2016 definitief geworden. In 2016 heeft het bestuur de effectiviteit van zijn communicatiemiddelen laten onderzoeken. Deelnemers gaven aan dat ze over het algemeen tevreden zijn over de communicatie van het

Fonds per brief en op de website. De uitkomsten waren vergelijkbaar met de uitkomsten van de nul-meting in 2013.

Beloningsbeleid

Gepensioneerde leden van het bestuur en van het verantwoordingsorgaan ontvangen een reiskostenvergoeding indien er wordt gereisd voor een opleiding of workshop. Er worden geen andere vergoedingen aan bestuursleden ten laste van het Fonds verstrekt.

Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op (voormalige) bestuurders. De bestuurders nemen deel aan de pensioenregeling van het Fonds op basis van voorwaarden in het pensioenreglement.

Pensioenparagraaf

Karakteristiek van de pensioenregeling

Overeenkomstig artikel 10 van de Pensioenwet betreft de karakterisering van de pensioenregeling een uitkeringsovereenkomst (in de vorm van een middelloonregeling met voorwaardelijke na-indexatie).

Herstelplan

Het Fonds heeft op 31 maart 2016 het herstelplan verstuurd naar DNB. Hiermee vervalt het reeds bestaande herstelplan. Uit het nieuwe herstelplan blijkt dat het Fonds voldoende herstelkracht heeft om de vereiste dekkingsgraad binnen de geldende hersteltermijn te bereiken. Onder het nFTK wordt jaarlijks een herstelplan ingediend bij de toezichthouder zolang het vereist eigen vermogen nog niet is bereikt. Het herstelplan dat in 2017 is opgesteld en ingediend liet ook voldoende herstelkracht zien om het vereist eigen vermogen tijdig te bereiken.

Uitvoeringsovereenkomst

De uitvoeringsovereenkomst is met ingang van 2016 gewijzigd. De belangrijkste bepalingen omtrent de samenstelling van de kostendekkende premie en het toeslagbeleid zijn:

- Voor de periode 1 januari 2016 tot en met 31 december 2020 wordt er een vaste premie betaald van 28,5% van de som van de pensioengrondslagen.
- De pensioenregeling heeft het karakter van een uitkeringsovereenkomst in de vorm van een middelloonregeling met na-indexatie. Tevens kwalificeert de regeling als een CDC-regeling. De bestaande praktijk is hiermee verduidelijkt. Werkgever en werknemers betalen samen een premie en alle mee- en tegenvallers zijn voor de (gewezen) deelnemers binnen het Fonds.
- Het pensioenfonds stelt jaarlijks een gedempte kostendekkende premie vast. Bij de vaststelling van de gedempte kostendekkende premie wordt uitgegaan van het verwachte toekomstige rendement op basis van het beleggingsbeleid van het Fonds. Op het rendement vindt een afslag plaats voor toekomstige inflatie.
- Het Fonds houdt een premie-egalitatie reserve aan. Deze reserve kan ingezet worden mocht de benodigde gedempt kostendekkende premie op enig moment hoger zijn dan de feitelijke premie.
- Het Fonds heeft een voorwaardelijk toeslagbeleid, gebaseerd op de ambitie de pensioenen waardevast te houden.

Toeslagverlening (indexatie)

De mate van toeslagverlening wordt jaarlijks door het bestuur vastgesteld en is afhankelijk van de financiële positie van het Fonds. Er wordt door het Fonds geen reserve aangehouden om in de toekomst toeslagen te kunnen verlenen. Er bestaat geen recht op toeslagen.

Met betrekking tot de mate van de feitelijke toekenning hanteert het bestuur de onderstaande beleidsstaffel als leidraad. Deze staffel geldt slechts als uitgangspunt; bij de jaarlijkse besluitvorming zal het bestuur andere relevante economische omstandigheden (zoals economische vooruitzichten en verwachte bestandsontwikkeling) in ogenschouw nemen. De inhoud van de beleidsstaffel luidt als volgt:

- Bij een beleidsdekkingsgraad lager dan 110% wordt geen toeslag verleend
- Bij een beleidsdekkingsgraad tussen 110% en de bovengrens wordt een gedeeltelijke toeslag verleend.
- Bij een beleidsdekkingsgraad hoger dan de bovengrens wordt volledige toeslag verleend en eventueel inhaaltoeslagen en herstel van kortingen.

De bovengrens wordt jaarlijks vastgesteld, zodanig dat deze voldoet aan de eis van toekomstbestendigheid.

Gemiste indexaties en kortingen

De onderstaande tabellen bevatten een overzicht van de gemiste indexaties vanaf 2006. Voor de premievrije deelnemers en de middelloon gepensioneerden is deze specificatie in de volgende tabel opgenomen.

Jaar van indexatie	Indexatie ambitie %	Toegekende indexatie %	Verschil %	Korting %
2006	1,10	0,82	0,28	
2007	1,72	1,72	0,00	
2008	1,29	1,29	0,00	
2009	2,96	0,00	2,96	
2010	0,00	0,00	0,00	
2011	1,38	0,00	1,38	
2012	2,42	0,00	2,42	
2013	2,10	0,00	2,10	3,5
2014	1,68	0,00	1,68	
2015	0,59	0,00	0,59	
2016	0,81	0,00	0,81	
Cumulatief	17,23	3,88	13,36	

Tabel 5

Bij de berekening van het cumulatieve percentage worden de percentages per jaar met elkaar vermenigvuldigd. Indien de korting van 3,5% uit 2013 wordt verwerkt in de cumulatief gemiste indexatie dan komt het totaal op 16,99% over de betreffende periode.

Voor de actieve deelnemers is deze specificatie in de volgende tabel opgenomen.

Jaar van indexatie	Indexatie ambitie %	Toegekende indexatie %	Verschil %	Korting %
2006	1,41	1,13	0,35	
2007	0,00	0,00	0,00	
2008	4,29	4,29	0,00	
2009	3,01	0,00	3,01	
2010	1,76	0,00	1,76	
2011	1,66	0,00	1,66	
2012	2,16	0,00	2,16	
2013	2,11	0,00	2,11	3,5
2014	2,35	0,00	2,35	
2015	0,59	0,00	0,59	
2016	0,81	0,00	0,81	
Cumulatief	22,02	5,47	16,55	

Tabel 6

Bij de berekening van het cumulatieve percentage worden de percentages per jaar met elkaar vermenigvuldigd. Indien de korting van 3,5% uit 2013 wordt verwerkt in de cumulatief gemiste indexatie dan komt het totaal op 20,24% over de betreffende periode.

Inhaalindexaties

Inhaalindexaties zijn indexaties die worden toegezegd, voorzover in het verleden niet voor 100% is geïndexeerd. Bij een beleidsdekkingsgraad hoger dan de jaarlijks vast te stellen bovengrens kan er conform het beleidskader inhaalindexatie en/of reparatie van eerder doorgevoerde kortingen plaatsvinden indien het bestuur daartoe besluit. Het bestuur van het Fonds geeft elk jaar een specificatie van het verschil tussen de volledige en de werkelijk toegekende indexatie.

Beleggingenparagraaf

Beleggingsklimaat

Basisscenario 2016

Voorafgaand aan het jaar 2016 was er een centraal scenario dat in deze paragraaf wordt toegelicht: de afgelopen jaren heeft het monetaire beleid de financiële markten gedomineerd, inmiddels heeft beschikbare liquiditeit in de wereld haar top bereikt en nemen zaken zoals conjunctuur, krediet en waardering in belang toe. Deze cycli liggen anders dan normaal niet in lijn met elkaar.

De economieën van opkomende landen staan onder druk vanwege hun afhankelijkheid van China en de implosie in grondstoffenprijzen. Cyclische factoren zoals een aantrekkende wereldwijde groei en verbeterde handelsbalansen vanwege valutadepreciatie kunnen tijdelijk steun geven aan de laag gewaardeerde aandelen van opkomende landen.

De Amerikaanse economie groeit traag na afloop van de bankencrisis, maar zal naar verwachting doorgroeien. Een hoop hangt af van dit herstel, aangezien andere economieën slechts in beperkte mate groeien. Begin 2016 is de verwachting is dat de Amerikaanse rente langzaam gaat oplopen, maar ook dat de markt te weinig renteverhogingen heeft ingeprijsd, gegeven de trends in banengroei, loonontwikkeling en inflatie. Deze rentestijging leidt vervolgens tot divergentie in monetair beleid in vergelijking tot andere landen.

De Eurozone herstelt maar zwakjes, geholpen door de groei in kredietverlening en dalende euro. Het monetaire beleid zit in haar hoogste versnelling met middelen als een negatieve depositorente en een opkoopprogramma tot maart 2017. Dit ondersteunt aandelen in de Eurozone en bedrijfsobligaties. Risico's zijn vooral te vinden in een bedreigingen van de Europese eenheid, zoals met de vluchtelingencrisis en de mogelijkheid van een 'Brexit'.

In dit basisscenario had het Fonds een voorkeur voor aandelen ten opzichte van obligaties, en vooral voor Europese en Japanse aandelen. Amerikaanse aandelen lijken geen ruimte meer te bieden door de hoge waardering. De Amerikaanse dollar zal stijgen, maar schoksgewijs. De verwachting was dat vastrentende waarden niet of nauwelijks zouden stijgen, hoewel bepaalde categorieën zoals bedrijfsobligaties inclusief high yield en Dollar EMD aantrekkelijk lijken. De belangrijkste risico's zijn een piek in de Amerikaanse rente, een lager dan verwachte economische groei, een devaluatie in de Yuan, of een toenemende crisis in het Midden-Oosten.

Terugblik 2016

Het jaar 2016 werd gemarkeerd door een aantal belangrijke gebeurtenissen, zoals het Brexit referendum en de Amerikaanse verkiezingen. In beide gevallen werd de status quo doorbroken. De onverwachte stem voor het uittreden van het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie, en de verkiezing van Donald Trump als nieuwe president van de Verenigde Staten, zorgden voor volatiliteit op de financiële markten. Andere gebeurtenissen zorgden ook voor onzekerheid, zoals het Italiaanse referendum, de vluchtelingencrisis en de volatiliteit in de olieprijs.

Ondanks een volatiel jaar, beleefden de meeste aandelenmarkten een positief jaar. Ondanks de Brexit-uitslag van het referendum, noteerden aandelen uit het Verenigd Koninkrijk een sterke performance, gevolgd door de Verenigde Staten, Azië met uitzondering van Japan, en de Eurozone. Japanse aandelen bleven vrijwel onveranderd. Opkomende markten noteerden een positief rendement, ondanks dat er in het laatste kwartaal van het jaar verliezen werden geleden door de sterke Amerikaanse dollar als gevolg van de uitslag van de presidentsverkiezingen.

Staatsobligaties beleefden een volatiel jaar, hoewel in de meeste ontwikkelde landen een positief rendement werd behaald. In de Eurozone daalde de Duitse rente en werd dit gevolgd door de meeste andere Euroland behalve Italië. Daarentegen daalden staatsleningen in de Verenigde Staten, vooral door de belofte van Donald Trump om de fiscale uitgaven te vergroten met daarnaast de eerste renteverhoging sinds 12 maanden van de Amerikaanse centrale bank.

Bedrijfsobligaties inclusief High Yield noteerden een positief rendement, vooral gedreven door de zoektocht naar rendement van beleggers en de beperkte liquiditeit in deze markten. Opkomende markten, en vooral de schuld in Amerikaanse dollars, profiteerden van de weg terug omhoog van de olieprijs.

Beleggingsbeleid

De strategische verdeling van de beleggingen was ultimo verslagjaar als volgt:

	Strategische norm %	Bandbreedte	
		Minimum %	Maximum %
Vastrentende waarden	56,45	47,50	65,00
Aandelen	35,55	28,00	40,50
Vastgoed	8,00	0,00	15,50
Totaal	100,00		

Tabel 7

De samenstelling van de portefeuille was ultimo verslagjaar als volgt:

	Werkelijk belang %	Strategische norm %	Afwijking van Strategische norm %
Vastrentende waarden	54,42	56,45	-2,03
Aandelen	35,95	35,55	0,40
Vastgoed	9,63	8,00	1,63
Totaal	100,0	100,0	0,00

Tabel 8

Vastrentende waarden

Samenstelling portefeuille vastrentende waarden ultimo 2016 (in %)*

	Strategische Norm %	Bandbreedte		Werkelijk Belang %
		Minimum %	Maximum%	
Government Bonds	27,38	23,04	31,53	24,12
Credits	22,86	19,24	26,33	23,64
High Yield Bonds	1,13	0,95	1,30	1,16
Emerging Markets Bonds	5,08	4,27	5,84	5,50
Totaal	56,45	47,50	65,00	54,42

*Exclusief rente- en valutaderivaten

Tabel 9

Aandelen

Samenstelling aandelenportefeuille ultimo 2016 (in %)*

	Strategische		Bandbreedte		Werkelijk
	Norm %	Minimum %	Maximum %	Belang %	
Europe	10,53	8,30	12,00	10,15	
North America	10,11	7,96	11,52	11,09	
Japan	0,00	0,00	0,00	0,01	
Far East ex Japan	2,09	1,65	2,38	2,05	
Emerging Markets	3,27	2,58	3,73	2,67	
Minimum Volatility (iShares)	7,04	5,54	8,02	7,42	
Frontier Markets	0,28	0,22	0,32	0,28	
Latin America	0,80	0,63	0,91	0,88	
World	1,43	1,12	1,62	1,40	
Totaal	35,55	28,00	40,50	35,95	

*Exclusief valutaderivaten

Tabel 10

Vastgoed

Samenstelling vastgoedportefeuille ultimo 2016 (in %)*

	Strategische		Bandbreedte		Werkelijk
	Norm %	Minimum %	Maximum %	Belang %	
Real Estate	8,00	0,00	15,50	9,63	
Totaal	8,00	0,00	15,50	9,63	

*Exclusief valutaderivaten

Tabel 11

Derivaten

Het Fonds maakt in haar beleggingen gebruik van rentederivaten (swaps) en valutaderivaten (forwards) om renterisico en valutarisico (deels) af te dekken. Deze afgeleide beleggingsinstrumenten zijn geen onderdeel van de strategische mix dat het Fonds hanteert. De vermogensbeheerders mogen slechts van derivaten gebruik maken om:

- de risicograad van de beleggingsportefeuille (ten opzichte van de verplichtingen) te verlagen;
- tactische wijzigingen in de portefeuille op een efficiënte wijze tot stand te brengen;
- op defensieve wijze valutarisico's af te dekken door middel van valutatermijntransacties.

De vermogensbeheerders zullen uitsluitend onderhandse (OTC) derivatencontracten doen aangaan met wederpartijen die voldoen aan de gehanteerde derivatenrichtlijnen ten aanzien van toegestane wederpartijen, met uitzondering van valuta transacties. De wederpartijen moeten aan de volgende restricties voldoen:

- een rating van tenminste A-(S&P) en/of A3(Moody's);
- er moet een ISDA Master Agreement zijn afgesloten.

Het gebruik van derivaten op enige andere wijze is slechts toegestaan na overleg met en goedkeuring van het bestuur van het Fonds. De totale portefeuille inclusief derivatenposities dient te allen tijde binnen de vermelde randvoorwaarden te blijven.

Beleid afdekking renterisico

Het Fonds heeft het renterisico op de pensioenverplichtingen in belangrijke mate afgedekt voor 70 % van de pensioenverplichtingen, tegen marktwaarde. Het Fonds ziet deze renteafdekking als een instrument voor balansmanagement. Sinds maart 2008 wordt dit gedaan met behulp van vastrentende beleggingen in combinatie met een Swap overlay portefeuille (rente swaps).

Voor een kwantitatieve beschrijving van de risico's wordt verwezen naar paragraaf 12 Risicobeheer en verder in dit verslag.

Periodiek monitort het bestuur of de renteafdeckingsconstructie ook daadwerkelijk 70% van de verplichtingen gewaardeerd tegen marktwaarde afdekt. Het bestuur maakt hiervoor gebruik van rapportages die opgeleverd worden door KAS BANK en BlackRock. De rapportages laten zien dat de afdekking zich in 2016 binnen de afgesproken bandbreedte van + of – 3% heeft bevonden.

Beleid afdekking valuta risico

Het Fonds dekt binnen de zakelijke waarden portefeuilles strategisch 50% van het valutarisico van belangrijke valuta als het Britse Pond, de Amerikaanse Dollar en de Japanse Yen af. Binnen de obligatieportefeuille worden vreemde valuta voor 100% afgedekt, met uitzondering van de positie obligaties uit opkomende markten.

Rendement 2016

(in %)	Fonds	Benchmark	Relatieve Performance
Vastrentende waarden	5,86	4,59	1,27
Aandelen	8,78	9,97	-1,19
Vastgoed	0,75	4,21	-3,46
Totaal assets	6,07	6,45	-0,38
Contributie currency hedge	0,12		
Contributie IRS	3,71		
Totaal rendement (inclusief derivaten)	9,90		

Tabel 12

Maatschappelijk verantwoord beleggen

Het Fonds is zich bewust van haar maatschappelijke functie en verantwoordelijkheden. Het Fonds streeft naar een zo hoog mogelijk rendement binnen het gekozen risicoprofiel van de beleggingen. Daarnaast wil het Fonds een verantwoord beleggingsbeleid nastreven.

De UN Principles for Responsible Investments (UN PRI) vormen een richtlijn voor (institutionele) beleggers op dit terrein. Dit VN-initiatief speelt sinds de introductie in 2006 een grote rol in het vergroten van de bewustwording rond verantwoord beleggen in de wereldwijde beleggingsgemeenschap en het vergroten van de transparantie rond ESG-kwesties (Environmental, Social en Governance aspecten) bij de ondertekenaars. Het Fonds heeft BlackRock en NN IP als vermogensbeheerders gecontracteerd en beide vermogensbeheerders hebben de UN PRI richtlijnen onderschreven. Het Fonds heeft het ESG-beleid van BlackRock en NN IP geëvalueerd en geconstateerd dat dit aansluit bij de gewenste vormgeving en ambitie van het Fonds op dit vlak.

BlackRock heeft een Investment Stewardship team dat zich ten doel stelt om beleggingen te beschermen en gebruikt haar stem als een lange-termijn, actieve aandeelhouder. BlackRock gelooft dat bedrijven met een gezonde corporate governance, inclusief hoe zij milieu- en sociale aspecten van hun operatie managen, betere rendementen behalen op de lange termijn. Voor dit doeleinde praat BlackRock over ESG onderwerpen (engagement) met circa 1.500 ondernemingen per jaar. Daarnaast wordt jaarlijks op meer dan 15.000 aandeelhoudersvergaderingen gestemd over meer dan 130.000 voorstellen (proxy voting). De aandelenallocatie van Het Fonds is grotendeels belegd in beleggingsfondsen en BlackRock doet aan engagement en proxy voting voor de beleggingen in deze fondsen. Verder geldt voor de BlackRock Global Funds – de fondsenreeks waarin de portefeuille voor een aanzienlijk deel is belegd – uit hoofde van wet/regelgeving een uitsluitingslijst voor wat betreft controversiële wapens.

NN IP onderhoud vaak nauw contact met het management van bedrijven waarin belegd wordt. NN IP kiest er actief voor om wel of niet in een bedrijf te beleggen en het belang van ESG criteria wordt besproken met deze bedrijven. De ESG research is onderdeel van het werk van alle analisten en onderdeel van het reguliere beleggingsproces. ESG criteria zijn dan ook een belangrijk aspect van de beoordeling van bedrijven en landen door de analisten en van de beslissing om er al dan niet in te beleggen. Daarnaast wordt voor bepaalde soorten bedrijfsactiviteiten een uitsluitingsbeleid gehanteerd. Het gaat onder meer om partijen die betrokken zijn bij productie van controversiële wapens.

Financiële paragraaf

Samenvatting van de financiële positie van het Fonds en ontwikkelingen gedurende het jaar.

Bedragen x € 1.000	Pensioenvermogen	Technische voorzieningen	Dekkingsgraad
	EUR	EUR	%
Stand per 1 januari 2016	1.227.461	1.139.246	107,7
Beleggingsresultaten / rentetoevoeging	118.963	-678	10,5
Premiebijdragen	26.466	28.071	-0,6
Pensioenuitkeringen / uitvoeringskosten	-30.647	-30.081	0,4
Wijziging marktrente		98.907	-9,4
Overgedragen pensioen	-4.111	-3.545	0,0
Overige	-3.085	2.824	-0,2
Stand per 31 december 2016	1.335.047	1.234.744	108,1

Tabel 13

De verandering in de dekkingsgraad is voornamelijk het gevolg van de volgende ontwikkelingen:

De pensioenverplichtingen zijn gewijzigd als gevolg van:

- een daling van de rentetermijnstructuur;
- toepassing van de nieuwe door het AG gepubliceerde Prognosetafel AG2016;
- toepassing van nieuwe correctiefactoren.

De waarde van de beleggingen is gewijzigd als gevolg van:

- een wijziging van de marktrente, voor alle looptijden is de marktrente gedaald;
- stijgende aandelenkoersen.

Het saldo van baten en lasten over de afgelopen jaren kan als volgt worden geanalyseerd:

(In duizenden euro's)	2016	2015	2014
	EUR	EUR	EUR
Premieresultaat incl. kosten	-2.209	752	5.196
Interesresultaat	20.734	-29.395	68.165
Overig resultaat	-6.437	1.792	-493
Totaal resultaat	12.088	-26.851	72.868

Tabel 14

Voor de verdere analyse van het saldo van baten en lasten wordt verwezen naar de actuariële analyse in de actuariële paragraaf.

De rentetermijnstructuur ultimo 2016 kwam voor de verplichtingen van het Fonds overeen met een gemiddelde rente van afgerond 1,27% (2015; 1,64%).

Solvabiliteitseisen

Het minimaal vereist eigen vermogen bedraagt 51,3 miljoen, hetgeen overeenkomt met de minimaal vereiste dekkingsgraad voor het Fonds van 104,2%.

Het vereist eigen vermogen bedraagt eind 2016 240 miljoen euro en de vereiste dekkingsgraad 119,4% op basis van de strategische beleggingsmix (op basis van de werkelijke mix is de vereiste dekkingsgraad 118,2%).

Uitkomsten van de solvabiliteitstoets

De feitelijke dekkingsgraad wordt bepaald door de aanwezige solvabiliteit te delen door de totale technische voorzieningen. Per 31 december 2016 bedraagt de feitelijke dekkingsgraad 108,1% en de beleidsdekkingsgraad 105,6%. De beleidsdekkingsgraad is dus hoger dan de minimaal vereiste dekkingsgraad, maar lager dan de vereiste dekkingsgraad. Het Fonds heeft daarmee per 31 december 2016 een dekkingsoverschot en een reservetekort.

Uitvoeringskosten

Het bestuur heeft de ambitie om uitvoeringskosten meer inzichtelijk en transparant te maken. Het bestuur volgt hierbij de aanbevelingen op dit vlak zoals gedaan door de Pensioenfederatie. Gezien het verschillende karakter wordt bij het geven van inzicht afzonderlijk aandacht besteed aan pensioenbeheer- en vermogensbeheerkosten.

<i>(in duizenden euro's)</i>	2016	2015
Pensioenbeheer		
Pensioenuitvoeringskosten	1.262	1.297
Kosten per deelnemer	0,389	0,389
Vermogensbeheer		
Beheerkosten	3.547	3.306
Prestatieafhankelijke vergoedingen	0.250	0.318
Transactiekosten	1.901	2.277
Overige kosten	1.332	0.800
Totaal	7.030	6.701
Kosten van vermogensbeheer excl. transactiekosten (in % van het gemiddeld belegde vermogen)	0,39%	0,36%
Transactiekosten (in % van het gemiddeld belegde vermogen)	0,14%	0,18%
Totaal (in % van het gemiddeld belegde vermogen)	0,53%	0,54%

Tabel 15

De pensioenbeheerkosten worden berekend als kosten per deelnemer. Het aantal deelnemers is gedefinieerd als de som van het aantal actieve deelnemers en gepensioneerden per jaareinde en komt per ultimo 2016 uit op 3.241.

De vermogensbeheerkosten en transactiekosten zijn als percentage van het gemiddeld belegde vermogen uitgedrukt. Het gemiddeld belegd vermogen is berekend volgens de definities van de Pensioenfederatie.

Pensioenbeheer

De pensioenuitvoeringskosten bestaan onder meer uit kosten voor de uitbestede administratie, actuariële advieskosten en toezichtskosten. Een verdere specificatie staat in de toelichting bij de jaarrekening. De totale uitvoeringskosten zoals verantwoord in de jaarrekening bedragen in 2016 bedragen EUR 1.203 (2015: EUR 1.239). Bij de berekening van de pensioenuitvoeringskosten per deelnemer, worden tevens meegenomen de kosten voor het pensioenfonds en pensioenbureau. Deze worden sinds 2015 niet meer door Thales aan het Fonds doorbelast (en dus niet verantwoord in de jaarrekening), maar voor de transparantie worden deze geschatte kosten die bedragen EUR 59 (2015: EUR 58), wel meegenomen bij de berekening van dit kengetal. Uit de kostenbenchmark over 2015 van KAS BANK blijkt dat de pensioenbeheerkosten bij pensioenfondsen met een vergelijkbaar aantal deelnemers gemiddeld 379 euro bedragen. Het Fonds zit hier met 389 euro iets boven.

Vermogensbeheer

<i>(in duizenden euro's)</i>	beheer kosten	in bps	geschatte transactie kosten	in bps	2016 totale kosten	2016 in bps
Portefeuillebeheerkosten						
Vastgoed	616	5	2	0	618	5
Aandelen	1.076	8	146	1	1.222	9
Vastrentende waarden	1.616	12	1.717	13	3.333	25
Kosten overlay beleggingen	239	2	36	0	275	2
Totaalkosten toe te wijzen aan categorieën incl. overlay	3.547	27	1.901	14	5.448	41
Prestatieafhankelijke vergoedingen	250	2			250	2
Totaal portefeuillebeheer kosten	3.797	29	1.901	14	5.698	43
Overige vermogensbeheerkosten						
Kosten pensioenfondsen en pensioenbureau					236	2
Bewaarloon					120	1
Advieskosten vermogensbeheer					428	3
Overige kosten					548	4
Totaal overige vermogensbeheer kosten					1.332	10
Totaal vermogensbeheer kosten					7.030	53
Gemiddeld belegd vermogen 2016	1.333.343					

Tabel 16

Het totaal van de kosten voor vermogensbeheer in 2016 bedraagt EUR 300 meer dan in 2015. De voornaamste reden hiervoor is dat er met ingang van het jaar 2016 Strategisch Advies is ingekocht bij BlackRock, de kosten hiervan (inclusief btw) bedragen bijna EUR 400. De beheerkosten zijn toegenomen als gevolg van de groei van het vermogen. De transactiekosten zijn gedaald ten opzichte van 2015.

Uit de kostenbenchmark over 2015 van KAS BANK blijkt dat de vermogensbeheerkosten bij pensioenfondsen met een vergelijkbare omvang van de verplichtingen gemiddeld 0,50% bedragen. Het Fonds zit hier met 0,53% iets boven.

De Pensioenfederatie beveelt aan, om kosten die voorheen in hoofdzaak rechtstreeks van het beleggingsresultaat werden afgetrokken, te identificeren en zichtbaar te presenteren. Bovenstaande tabel is zoveel mogelijk conform deze aanbevelingen opgesteld.

De beheerkosten zijn goed aan de beleggingscategorieën toe te wijzen, aangezien hier met de vermogensbeheerders afspraken over zijn gemaakt. Voor de prestatieafhankelijke vergoedingen geldt, dat er geen categorie specifieke afspraken zijn gemaakt, derhalve zijn deze kosten niet direct toe te wijzen aan de verschillende beleggingscategorieën.

Onderdeel van de beheerkosten zijn de Total Expense Ratio (TER), dit betreft kosten die binnen beleggingsfondsen direct ten laste van het resultaat gebracht worden en daarom niet gefactureerd worden. Deze kosten zijn geschat op basis van de voorlopige TER ratio's van de fondsen en het gemiddeld beheerde vermogen per Fonds.

De transactiekosten betreffen kosten die samenhangen met de transacties zoals bijvoorbeeld aankoopen en verkopen. Een deel van deze kosten is gebaseerd op schattingen. Voor deze schattingen is gebruik gemaakt van de aanbevelingen van de Pensioenfederatie.

De advieskosten vermogensbeheer betreffen kosten die samenhangen met de externe adviseur van de beleggingsadviescommissie, maar voor het grootste deel, bijna 400 duizend euro betreft dit kosten voor Strategisch Advies.

De Overige kosten fondsen, die genoemd worden in bovenstaande tabel, betreffen de kosten die in rekening worden gebracht door de custodian.

Aansluiting met jaarrekening

In de volgende tabel is de aansluiting tussen de vermogensbeheerkosten zoals gepresenteerd in het bestuursverslag en de kosten zoals opgenomen in de jaarrekening weergegeven:

<i>(in duizenden euro's)</i>	Vermogens- beheerkosten	Prestatie afhankelijke vergoedingen	Transactie- kosten	Overige kosten
Kosten opgenomen in de jaarrekening	1.388	216		933
Kosten gesaldeerd met indirecte beleggingsopbrengsten	2.159	34	1.901	
Overige kosten				399
Totale vermogensbeheer- en transactiekosten	3.547	250	1.901	1.332

Tabel 17

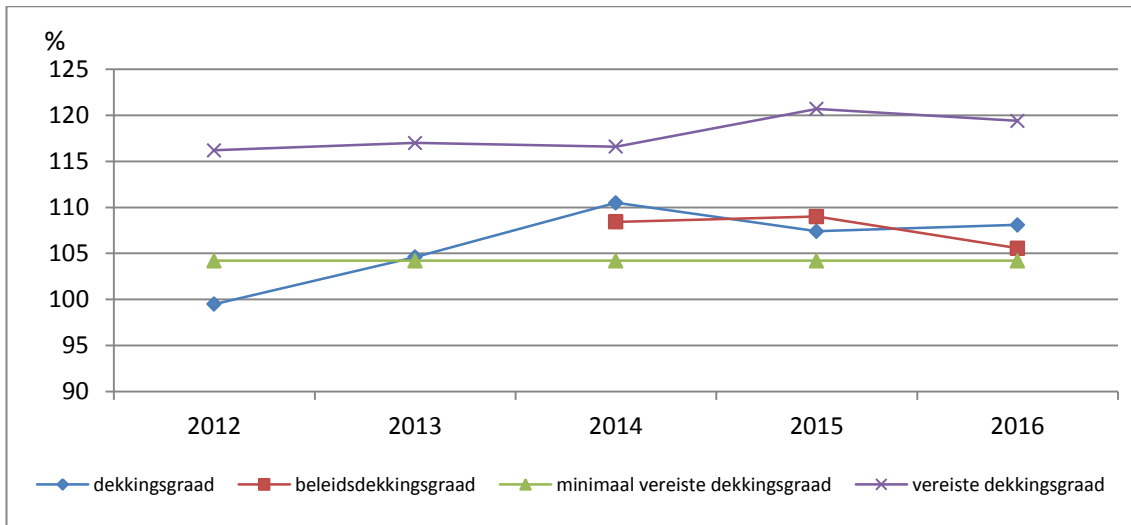
De vermogensbeheerkosten bestaan uit kosten van BlackRock en NN Investment Partners (NN IP). De kosten van BlackRock worden rechtstreeks in rekening gebracht aan het Fonds en worden zichtbaar in de jaarrekening verantwoord als vermogensbeheerkosten ten laste van het beleggingsresultaat.

De kosten van NN IP zijn ten laste van de beleggingsopbrengsten gebracht en zijn derhalve niet separaat zichtbaar in de jaarrekening. Voor de geschatte TER en transactiekosten geldt eveneens dat deze ten laste van de beleggingsopbrengsten zijn gebracht en derhalve niet separaat zichtbaar zijn in de jaarrekening.

De vermogensbeheerkosten zoals opgenomen in het bestuursverslag sluiten niet aan op de kosten in de jaarrekening. Dit is zichtbaar in de post 'overige kosten'. Het verschil wordt grotendeels veroorzaakt door de kosten van het pensioenfonds en pensioenbureau. Deze kosten worden sinds 2015 niet meer door Thales aan het Fonds doorbelast (en dus niet verantwoord in de jaarrekening), maar voor de transparantie worden deze geschatte kosten wel meegenomen bij de berekening van de totale vermogensbeheerkosten. De rest van het verschil wordt veroorzaakt door een resultaat op voorboekingen en een verschil in de verwerkte btw-teruggave. In de jaarrekening is de werkelijke, in 2016, terugontvangen btw over het jaar 2015 opgenomen. In het bestuursverslag is gerekend met de geschatte btw-teruggave over boekjaar 2016.

Financiële positie

In 2016 hebben de dekkingsgraad, beleidsdekkingsgraad, het vereist eigen vermogen en het minimaal vereist eigen vermogen zich als volgt ontwikkeld:

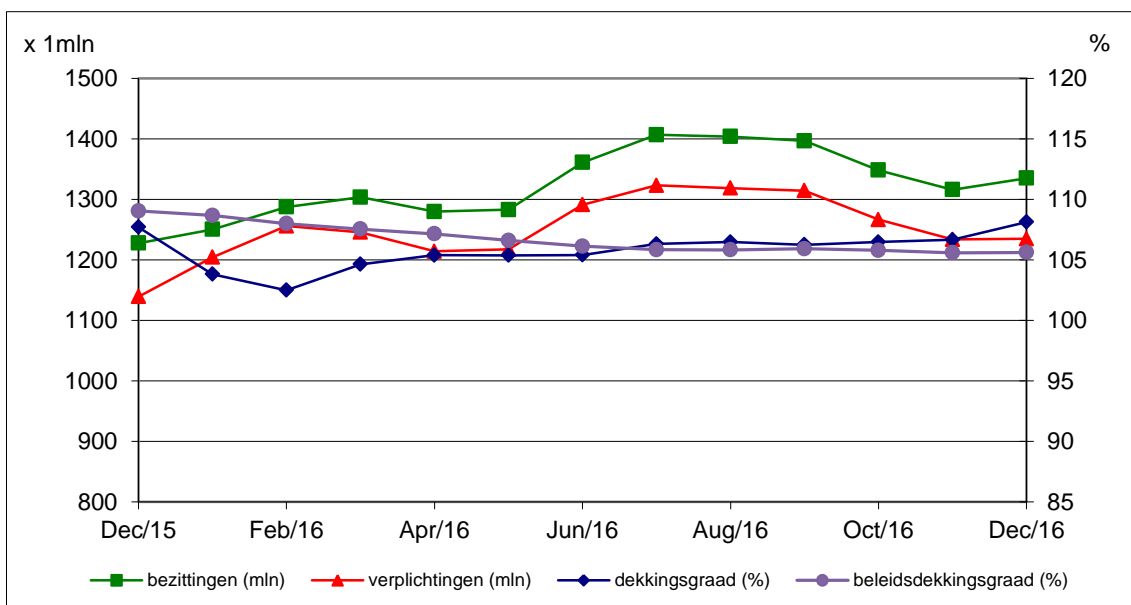

Beleidsdekkingsgraad

Onder het FTK is de beleidsdekkingsgraad een belangrijke indicator voor bijna alle beleidsmaatregelen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden en is daarmee minder afhankelijk van dagkoersen. Per 31 december 2016 bedraagt de beleidsdekkingsgraad 105,6%.

Om de juistheid van de maandelijkse berekening van de dekkingsgraad en beleidsdekkingsgraad te waarborgen, zijn de interne beheersmaatregelen versterkt. De uitvoering van de bijbehorende werkzaamheden binnen Willis Towers Watson vindt plaats volgens interne richtlijnen waarin voorschriften en procedures zijn opgenomen aangaande de manier van werken, de controle en de archivering. Een belangrijk instrument hierbij is de reviewprocedure die waarborgt dat de werkzaamheden worden gecontroleerd op technisch detailniveau en op methodologie conform het vier-ogenprincipe.

De volgende grafiek geeft de maandelijkse ontwikkeling weer van de dekkingsgraad, beleidsdekkingsgraad, bezittingen en verplichtingen over het jaar:

Minimaal vereist eigen vermogen, vereist eigen vermogen en herstelplan

De minimaal vereiste dekkingsgraad bedraagt per 31 december 2016 104,2%. De vereiste dekkingsgraad bedraagt per 31 december 2016 119,4%.

Per 1 januari 2016 was de beleidsdekkingsgraad van het Fonds 109,0% en lag daarmee onder de vereiste dekkingsgraad. Omdat er sprake was van een reservetekort, was het Fonds verplicht uiterlijk 1 april 2016 een herstelplan in te dienen bij DNB.

Het Fonds heeft op 31 maart 2016 het herstelplan verstuurd naar DNB. Hiermee vervalt het reeds bestaande herstelplan. Uit het nieuwe herstelplan blijkt dat het Fonds voldoende herstelkracht heeft om de vereiste dekkingsgraad binnen de geldende hersteltermijn te bereiken. Bij het opstellen van het herstelplan heeft het bestuur zich laten ondersteunen door externe adviseurs. Het herstelplan is opgesteld met inachtneming van de door DNB voorgeschreven uitgangspunten. Nadrukkelijk merken wij op dat inherent aan de modelmatige aanpak ook het herstelplan een benadering van de werkelijkheid is. Dit betekent dat de werkelijke ontwikkeling van de dekkingsgraad in positieve of negatieve zin kan afwijken van het verwachte herstelpad, waardoor het Fonds zich sneller of langzamer kan herstellen dan voorzien.

In het herstelplan is geen maatregel tot korten van pensioenaanspraken opgenomen. Onder de nieuwe regelgeving dient er gekort te worden op de pensioenaanspraken indien de dekkingsgraad 5 jaar op rij lager is dan de minimaal vereiste dekkingsgraad. Een eventuele korting mag ineens of verspreid over 10 jaar worden verwerkt. Dit is thans niet van toepassing.

Het herstelplan is te raadplegen via de website van het Fonds. Ook worden de dekkingsgraad en beleidsdekkingsgraad maandelijks gepubliceerd op de website.

Het herstelplan dat in 2017 is opgesteld en ingediend liet ook voldoende herstelkracht zien om het vereist eigen vermogen tijdig te bereiken.

Geen verhoging van de pensioenen

Onder het nFTK worden strengere voorwaarden gesteld aan het indexeren van pensioenaanspraken. Indexeren mag alleen indien de indexatie toekomstbestendig is. De hoogte van de toeslag hangt af van de hoogte van de inflatie alsook van de financiële positie van het Fonds (i.e. de beleidsdekkingsgraad). Als deze dekkingsgraad minder is dan 110% wordt er geen toeslag verleend. Als de beleidsdekkingsgraad hoger is dan 110% kan er toeslag worden verleend, afhankelijk van de financiële positie.

De financiële positie kan echter ook dusdanig zijn, dat de pensioenen moeten worden verlaagd.

Het bestuur heeft besloten om per 1 januari 2017 geen toeslagen te verlenen op ingegane, opgebouwde of premievrije pensioenen in verband met de financiële positie van het Fonds.

Actuariële paragraaf

Actuariële analyse

De actuariële analyse van het saldo van baten en lasten kan als volgt worden weergegeven:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2016	2015
Premieresultaat		
Premiebijdragen	22.451	23.441
Pensioenopbouw	-22.976	-21.396
Premiebijdragen VXOP	4.015	4.319
Pensioenopbouw VXOP	-4.665	-4.569
Totaal premieresultaat	-1.175	1.795
Saldo pensioenuitvoeringskosten en onttrekking pensioenuitvoeringskosten	-1.034	-1.043
Totaal premieresultaat incl. kosten	-2.209	752
Interestresultaat		
Beleggingsresultaten	118.963	28.163
Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen	678	-1.951
Wijziging marktrente	-98.907	-55.607
Totaal interestresultaat	20.734	-29.395
Overig resultaat		
Resultaat op sterfte en arbeidsongeschiktheid	1.998	2.642
Resultaat op waardeoverdrachten	-566	-733
Schattingswijzigingen	-4.519	3.528
Conversie van aanspraken	0	-1.408
Aanvulling tot minimum garantiepensioen	0	-554
Toekenning ongehuwdenouderdomspensioen	0	-440
Overige (o.a. toevoeging premie-egalisereserve)	-3.350	-1.243
Totaal overige resultaat	-6.437	1.792
Totaal saldo van baten en lasten	12.088	-26.851

Tabel 18

Premies

De Pensioenwet schrijft voor dat de feitelijke premie, de gedempte kostendekkende premie en de (ongedempte) kostendekkende premie worden gekwantificeerd.

De samenstelling van de premies is opgenomen in onderstaande tabel. Voor verdere details wordt verwezen naar de toelichting op de premiebaten in de jaarrekening.

<i>(in duizenden euro's)</i>	Feitelijke premie		Kostendekkende premie		Gedempte premie	
	2016	2015	2016	2015	2016	2015
Actuarieel benodigd voor nieuwe aanspraken en risicopremies voor risico fonds	11.823	18.383	22.943	21.396	11.823	18.383
Opslag voor directe kosten	584	624	584	624	584	624
Opslag voor toekomstige kosten	248	360	482	419	248	360
Solvabiliteitsopslag	2.366	3.117	4.591	3.628	2.366	3.117
Inkoop VXOP aanspraken	4.015	4.319				
Opslag bestemd voor voorwaardelijke toeslagverlening	4.346				4.346	
Premiedeel opslagen op gedempte kostendekkende premie	3.084	957				
Totaal premiebijdragen	26.466	27.760	28.600	26.067	19.367	22.484

Tabel 19

De feitelijk ontvangen premie (exclusief premie voor inkoop VXOP) is hoger dan de benodigde (gedempte) premie.

Vanaf boekjaar 2016 wordt het verschil tussen de vaste doorsneepremie van 28,5% en de gedempte kostendekkende premie, jaarlijks toegevoegd aan de premie-egaliseringsreserve. In 2016 bedraagt de toevoeging EUR 3.084. De premie-egaliseringsreserve is gemaximeerd tot EUR 5.000.

Oordeel van de certificerende actuaris over de financiële positie

De certificerende actuaris heeft in zijn actuariële verklaring geoordeeld dat voldaan is aan de vereisten vanuit artikel 126 tot en met 140 PW, met uitzondering van artikel 132, omdat het aanwezige eigen vermogen lager is dan het vereiste eigen vermogen.

Voor het volledige oordeel van de certificerende actuaris verwijzen wij naar de actuariële verklaring achterin dit Jaarverslag.

Beheersing van risico's

Bij het bepalen van het beleid en het nemen van belangrijke besluiten maakt het bestuur een afweging tussen risico, rendement en beheersing van de risico's. Daarbij heeft het bestuur bovendien grenzen (risicobereidheid) gedefinieerd aan de omvang van de risico's.

In 2016 heeft het bestuur de analyse van risico's geactualiseerd. De uitkomsten van deze analyse vormen mede de basis voor het beleid van het Fonds voor de komende jaren. Het bestuur heeft de ambitie om het risicomanagement de komende periode verder te versterken. Bij voorgenomen besluiten wordt vooraf een risicoanalyse gemaakt. Tevens wil het bestuur in het risicomanagement nadrukkelijk onderscheid aanbrengen tussen strategisch en operationeel risicomanagement.

Actuariële risico's

In 2016 is nieuwe informatie over overlevingskansen gepubliceerd door het Actuarieel Genootschap (AG Prognose-tafel 2016). Het bestuur heeft de huidige grondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen, inclusief de invloed van fondsspecifieke eigenschappen, hiermee opnieuw geëvalueerd.

De informatie bevestigt de geconstateerde ontwikkeling van de levensverwachting. De nieuwe informatie geeft het bestuur aanleiding voor verdere actualisering van de toegepaste

overlevingskansen en fondsspecifieke ervaringssterfte. Door toepassing van de meest actuele informatie over overlevingskansen wordt het langlevensrisico voor het Fonds voor dit moment gemitigeerd.

Toekomstparagraaf/Vooruitblik 2017

Begin 2017 zal het bestuur zorgdragen voor implementatie van een aantal aanpassingen in de beleggingsportefeuille naar aanleiding van de uitgevoerde ALM en Risk Budgeting studie. De voorgenomen aanpassingen zullen worden afgestemd met de toezichthouder.

Het bestuur volgt de landelijke ontwikkelingen in wet- en regelgeving en de implicaties hiervan nauwkeurig. Dit geldt ook voor het voornemen om een Raad van Toezicht in te stellen bij ondernemingspensioenfondsen met meer dan 1 miljard euro belegd vermogen. De ontwikkelingen hieromtrent worden nauwlettend gevolgd en zo nodig wordt de Governance hierop aangepast.

Daarnaast worden mogelijke beleidsvoornemens van een nieuw kabinet nauwlettend gevolgd.

Hengelo, 8 juni 2017

Stichting Pensioenfonds Thales Nederland
Het Bestuur

Dhr. D.J.H. de Bruijn
Voorzitter

Dhr. J.H.E. Soepenbergh
Vice-voorzitter

Dhr. P.M. Dekker
Secretaris

Dhr. G.J. Mulders
Penningmeester

Dhr. E.R. Stolp
Lid

Dhr. S.C.A. Tijhuis
Lid

Samenvatting verslag Visitatiecommissie

Deze rapportage bevat de bevindingen van de visitatiecommissie (hierna VC) naar aanleiding van haar onderzoek naar het functioneren van het bestuur van de Stichting Pensioenfonds Thales over de periode 1 januari 2016 t/m 31 december 2016. De taak van de VC bestaat uit het toezicht houden op het beleid van het bestuur van het fonds, op de algemene gang van zaken in het fonds en het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. De VC volgt bij het uitvoeren van haar rol de toezichtcode van de Vereniging Intern Toezichthouders Pensioensector (hierna VITP).

De huidige VC is benoemd door het bestuur. Ten opzichte van de voorgaande visitatie is de heer Heeres vervangen door de heer Priester. De VC legt haar bevindingen vast in een rapport, rapporteert aan het bestuur, en legt verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan (hierna VO) en aan de werkgever.

De belangrijkste waarnemingen en aanbevelingen

Algemeen oordeel

De VC is van mening dat de geschiktheid en deskundigheid van het bestuur van het fonds op een goed niveau is. De onderlinge verhoudingen zijn goed, er heerst een open cultuur. Door de intensieve samenwerking tussen bestuur enerzijds en het Bureau Pensioenzaken en de externe adviseurs anderzijds is dit jaar een veelheid aan onderwerpen opgepakt. Daarbij signaleert de VC wel dat de samenwerking met het Bureau Pensioenzaken en de externe adviseurs meer moet worden geformaliseerd, waardoor er meer op output van partijen kan worden gestuurd. Dit kan worden vormgegeven door een bestuurlijk jaarplan op te stellen, waarin alle gewenste output en tijdlijnen van alle (uitbestede) werkzaamheden is vastgesteld.

De samenwerking met het VO behoeft versterking. Daarbij is het van belang dat het VO wordt gefaciliteerd om een volwaardige gesprekspartner van het bestuur te worden.

Het functioneren van de governance

De organen van het fonds zijn naar behoren ingericht en het gekozen paritaire bestuursmodel werkt goed. De VC is, in het kader van de toekomstige bestendigheid, wel van mening dat een betere taakomschrijving en vastlegging van de doelstellingen van alle commissies, de Compliance Officer en het Bureau Pensioenzaken de aansturing helderder maakt en ook meer grip geeft op de gewenste output. Ook de centrale rol die de Manager Pensioenfonds bekleedt, is hierbij een punt van aandacht voor het bestuur. Een goede functiebeschrijving is in dit geval van belang. Ook een SLA tussen bestuur en Bureau Pensioenzaken zou hier van waarde kunnen zijn. Het huidige meer informele karakter van de relatie bestuur en bureau krijgt daardoor een, naar de mening van de VC, gewenste formelere status.

Naast verdere aanvullende opleiding van het VO moet het bestuur er naar streven om het VO van een volwaardige countervailing power te voorzien, in het belang van de verantwoordelijkheid van het bestuur voor een goed functionerende governance van het fonds.

De VC is van oordeel dat de compliance eerder op het niveau van het bestuur dient te worden behandeld dan op het niveau van het Bureau Pensioenzaken en van beide kanten meer proactief kan worden ingevuld.

Het functioneren van het bestuur

De VC is van oordeel dat de vergaderingen goed verlopen en van een goed niveau zijn. Wel kan de vastlegging van besluiten en actiepunten zorgvuldiger en duidelijker. Op de actielijst staan ook veel oude actiepunten, terwijl de deadline 'z.s.m.' niet de nodige duidelijkheid geeft. Samen met de soms lange doorlooptijd van voorgenomen activiteiten kan dit de indruk wekken dat de aansturing van bijvoorbeeld Bureau Pensioenzaken te weinig aandacht krijgt. Uit de verschillende interviews is dit overigens niet gebleken.

Wel maakt een aansturing op basis van een concreet (qua verwachte output en tijdslijnen) jaarplan voor ieder duidelijk wat er wanneer wordt verwacht. Wellicht dat het bestuur ook met een portefeuillehouder op onderdelen kan gaan werken.

Het beleid van het bestuur

Los van de druk die ook dit verslagjaar weer op de werkzaamheden van het bestuur van invloed was, moet worden vastgesteld dat het bestuur als geheel de uitwerking van genomen besluiten moet kunnen volgen en op de voortgang van onder andere beleidsplannen moet kunnen sturen. Een goede vastlegging van gewenste opleverdata van vervolgstappen kan dit naar het oordeel van de VC verbeteren

Algemene gang van zaken in het fonds

De VC is van mening dat het bestuur met behulp van het Bureau Pensioenzaken een goed beeld heeft van wat er speelt en daarop acteert.

Adequate risicobeheersing

Er zijn meerdere stappen in 2016 gezet op het terrein van risicomanagement onder meer door installatie van een riskwerkgroep en -commissie en de risico-analyses. Veel tijd is gaan zitten in de beheersing van het uitbestedingsrisico's en operationele risico's van de administratieve dienstverlening. Er is daardoor nog te weinig progressie geboekt in de implementatie zowel beleidsmatig als operationeel van het integraal risicomanagement. Ook compliancerisico's mogen meer aandacht krijgen.

Evenwichtige belangenafweging

De VC heeft geen reden om vraagtekens te zetten bij het integer handelen van het bestuur en dat dit leidt, conform artikel 105, lid 2 van de Pensioenwet, tot evenwichtigheid van de besluitvorming. Het VO zal zich de komende tijd actiever op dit onderwerp moeten gaan inzetten.

Communicatie

De VC is van oordeel dat het fonds op een correcte manier communiceert, o.a. middels de website en de Pensioen 1-2-3. De website van het fonds is niet erg overzichtelijk en toegankelijk. Een renovatie zal hier een verbetering van de leesbaarheid opleveren. Ook stelt de VC vast dat de implementatie van de Pensioen 1-2-3 onvoldoende is geïntegreerd op de website, waardoor de gelaagdheid van de informatievoorziening onvoldoende is. De uitvoering van de wet vraagt ook een actieve samenwerking met HR Thales. Dit is goed in het communicatieplan vastgelegd.

Naleving Code Pensioenfondsen

De VC heeft begrip voor het feit dat de Code niet helemaal nageleefd kan worden. Dat is ook toegestaan (pas-toe-of-leg-uit). Er dient echter wel zowel binnen het bestuur als binnen het VO duidelijkheid en consensus over te bestaan.

Cultuur en gedrag

Het bestuur gaat op een open en respectvolle manier met elkaar om en opereert als een team.

Opvolging van eerdere aanbevelingen van het interne toezicht

Het bestuur heeft het nodige werk gemaakt van de opvolging van de aanbevelingen uit het vorige visitatierapport. Niet alle voorgenomen activiteiten voortvloeiend uit deze aanbevelingen zijn uitgevoerd of afgerond. Daarnaast verschilt de VC hier en daar van mening met het bestuur over de adequaatheid van de uitvoering.

Tot slot

De Visitatiecommissie dankt alle betrokkenen voor de bijzonder plezierige en openhartige wijze van samenwerking om tot dit uitgebreide rapport te komen.

De visitatiecommissie:
H.J.J. Debrauwer (voorzitter)
P.H. Oyens
P. Priester

13 april 2017

Verslag Verantwoordingsorgaan

1 Algemeen

Het Bestuur legt verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan over het beleid en de wijze waarop het is uitgevoerd. Concreet heeft het Verantwoordingsorgaan op basis van de Pensioenwet onder meer de bevoegdheid een algemene oordeel te geven over het handelen van het Bestuur aan de hand van het jaarverslag, de jaarrekening en andere informatie waaronder de bevindingen van het intern toezicht, over het door het Bestuur gevoerde beleid in het afgelopen kalenderjaar, evenals over beleidskeuzes voor de toekomst. In 2016 is de uitbreiding van het aantal leden van drie naar zes doorgevoerd om zich nadrukkelijker op te kunnen stellen als countervailing partner van het bestuur. Hiervoor hebben de nieuwe VO leden reeds de nodige cursussen gevolgd maar zij zullen zich, in overleg met het bestuur, verder scholen en ontwikkelen. Om tot een oordeel te kunnen komen heeft het VO iedere twee maanden overleg met een delegatie van het bestuur en het Pensioen Bureau. Vaste agendapunten zijn:

- Doornemen besluitenlijst van het Bestuur
- Ontwikkeling dekkingsgraad van het Fonds
- Beleggingsbeleid en Risicomanagement

Verder zijn behandeld:

De uitvoeringsovereenkomst tussen Thales (werkgever) en de SPTN is begin 2016 door het VO beoordeeld en van advies voorzien.

Het communicatiebeleidsplan is in 2016 aan het VO voor advies gestuurd. Het commentaar van het VO is besproken en is merendeels door het bestuur in het beleidsplan opgenomen.

In 2016 is ook een gesprek geweest met Willis Towers Watson waarin de werkwijze en resultaten van de ALM-studie zijn besproken.

Tenslotte zijn er jaarlijks gesprekken met:

- Visitatie Commissie
- Externe accountant (concept jaarverslag)
- Certificerende actuaris (concept actuariael rapport)

2 Algemeen Oordeel

Het Verantwoordingsorgaan is positief over het gevoerde beleid en de uitvoering daarvan. Het Bestuur is op een verantwoorde wijze omgegaan met de ontwikkelingen die zich in het verslagjaar hebben voorgedaan en heeft daarop op adequate wijze ingespeeld. Zonder aan dit algemeen oordeel afbreuk te doen, doet het verantwoordingsorgaan onderstaand op enkele specifieke onderwerpen suggesties voor verbeterpunten:

2.1 Oordeel over het handelen van het Bestuur

Verbeterpunten en goede punten die het handelen van het bestuur betreffen zijn:

- a. Het nieuwe lid van de Visitatie Commissie is benoemd zonder overleg met het VO. Voor zover bekend bij het VO heeft zij het recht van voordracht.
- b. De behandeling van en werkwijze rond het Communicatieplan en de ALM studie ziet het VO als goede punten.
- c. De communicatie zoals die ging rond de veranderingen in de uitvoeringsovereenkomst kan worden verbeterd.
- d. Het VO heeft in haar jaarverslag over 2015 geadviseerd een aantal verbeteringen door te voeren:

- Realisatie beleggingsjaarplan. Het bestuur heeft eind 2016 het formuleren van het jaarplan 2016 afgerond en dat zal aan het VO worden gestuurd. Het jaarplan 2017 zal worden gestuurd zodra dit gereed is.
 - Argumentatie evenwichtigheid van besluiten vastleggen: Dit is recent door het bestuur opgepakt en voor enkele besluiten aan het VO gestuurd.
 - Evaluatie proces risicohouding SPTN. Het VO vindt het wenselijk om dit proces een volgende maal beter voor te bereiden, hoewel dit nu nog niet aan de orde is.
 - Korte termijn meetbare doelstellingen definiëren en evalueren. Dit gebeurt middels het jaarplan. Tot dusverre heeft het VO hiervan nog niets gezien.
 - Vergelijk met andere pensioenfondsen faciliteren op de website. Het bestuur is van mening dat dit geen taak is voor het bestuur. Wel zal het bestuur een link plaatsen naar (de dekkingsgraad van) het PME (het fonds waar de SPTN het dichtst bij staat en een link naar de DNB welke een overzicht van de verschillende fondsen geeft maken. Het VO is hiermee akkoord.
 - VO bij dringende onderwerpen tijdig informeren. Het bestuur heeft dit toegezegd en dit moet routine worden.
- e. Het VO ziet graag een “verantwoordelijkheidsmatrix” of checklist, waarin zaken die met het VO (en andere relevante organen) besproken moeten worden zijn vastgelegd. Op dit moment is niet altijd duidelijk wie wanneer en voor welke zaken ingeschakeld dient te worden.
- f. De besluiten van de bestuursvergaderingen komen met grote vertraging bij het VO. Het VO zou graag sneller (1 á 2 weken) over de besluitenlijst en het formulier evenwichtige belangen behartiging beschikken om tijdig in te kunnen spelen op de actualiteit. Het VO verwacht voorstellen van het bestuur om dit te verbeteren.

2.2 Oordeel over het gevoerde beleid

- a. Het premie- en toeslagbeleid zijn conform de beleidsnota's zoals verwoord in de ABTN uitgevoerd. Dit stemt het VO tot tevredenheid.
- b. In de ALM studie is uitgegaan van de basisvariant met daarin de geldende strategische mix. Daarnaast zijn ook andere beleggingsmixen en hedge varianten ter vergelijking doorgerekend. De studie heeft laten zien dat de gekozen beleggingsmix nog steeds voldoet aan de strategie van het fonds.
- c. De toezegging van het bestuur om vernieuwde beleidsnota's in de toekomst met het VO door te nemen wordt gezien als een verbetering in de communicatie.

2.3 Oordeel over beleidskeuzes voor de toekomst

- a. Het Bestuur laat zich regelmatig op de hoogte houden van actuele situaties en neemt, na zich te hebben laten adviseren door verschillende deskundigen, de nodige beslissingen binnen het vastgelegde beleid. Het sneller doen toekomen van deze beslissingen aan de VO verbetert de werkbaarheid van de VO en de communicatie.
- b. De SWAP overlay die de afgelopen periode een uitstekende bescherming heeft geboden tegen de steeds zakkende rentes, waardoor hogere verplichtingen ontstaan, zal ook in 2017 zeker kritisch gevolgd moeten worden om te voorkomen dat het fonds te veel zekerheden moet geven als de rente stijgt. Het VO is blij dat daar voortdurend naar wordt gekeken.

3 De toekomst

Het VO ziet verbeterpotentieel voor delen van de communicatie met het bestuur en wil het overleg wat verder structureren. Het VO zal met voorstellen komen om wat meer structuur aan het overleg te geven.

De visitatiecommissie heeft 13 punten/aanbevelingen ter verbetering van de kwaliteit van de uitvoering van beleid van het bestuur aangedragen. Het VO zal de voortgang van de implementatie van deze 13 punten samen met het bestuur gaan monitoren.

4 Opsomming aandachtspunten

1. Het VO zal een voorstel maken om het overleg met het bestuur verder te structureren
2. Het bestuur zal een voorstel doen voor een verantwoordelijkheidsmatrix of checklist
3. Monitoren uitvoering van de 13 punten uit het verslag van de Visitatie Commissie
4. Link naar (dekkingsgraad) PME en link naar andere pensioenfondsen op de site zetten.
5. Doornemen van nieuwe beleidsnota's.
6. Versnelling brengen t.a.v. de besluiten in de bestuursvergaderingen.

Verantwoordingsorgaan (per 1-5-2017):

J.H. van Deemter
D.R. Hoogenraad
J.C.F. van Rijn
A.B. Vernimmen
O. van der Zeeuw

14 mei 2017

Reactie bestuur op verslag Verantwoordingsorgaan

Het bestuur heeft kennis genomen van het verslag van het Verantwoordingsorgaan. Het bestuur is het Verantwoordingsorgaan erkentelijk voor het verslag en kan zich goed vinden in de inhoud van het verslag. Het bestuur zal het komend jaar de gelegenheid te baat nemen om de aanbevelingen te onderzoeken en waar mogelijk op te volgen.

Jaarrekening

Balans per 31 december 2016

(na verwerking voorgestelde bestemming saldo baten en lasten)

<i>(In duizenden euro's)</i>	Toelichting	2016	2015
Activa			
Vastgoedbeleggingen	5b	111.307	94.371
Aandelen	5c	415.715	397.223
Vastrentende waarden	5d	673.995	641.593
Derivaten	5e	102.026	65.523
Overige beleggingen	5f	<u>113.768</u>	<u>79.053</u>
Beleggingen voor risico pensioenfonds		1.416.811	1.277.763
Vorderingen en overlopende activa	6	14.759	8.478
Overige activa	7	<u>498</u>	<u>1.628</u>
Totaal Activa		1.432.068	1.287.869
Passiva			
Stichtingskapitaal en reserves	8	103.387	88.215
Technische voorzieningen Voorziening pensioenverplichtingen	10	1.234.744	1.139.246
Overige schulden en overlopende passiva	11	93.937	60.408
Totaal Passiva		<u>1.432.068</u>	<u>1.287.869</u>
Dekkingsgraad (in %)		108,1%	107,7%

Staat van baten en lasten over 2016

<i>(In duizenden euro's)</i>	Toelichting	2016	2015
<i>Baten</i>			
Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)	15	26.466	27.760
Beleggingsresultaten risico pensioenfonds	16	118.963	28.163
Overige baten	17	2	0
Totaal baten		145.431	55.923
<i>Lasten</i>			
Pensioenuitkeringen	18	29.444	29.415
Pensioenuitvoeringskosten	19	1.203	1.239
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds:	10		
Pensioenopbouw		28.071	26.384
Toeslagverlening		0	0
Rentetoevoeging		-678	1.951
Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten		-30.081	-29.914
Vervallen driemaandsmiddeling		0	47.835
Aanpassing UFR methodiek		0	17.983
Wijziging marktrente		98.907	-10.211
Wijzigingen uit hoofde van overdracht rechten		-3.545	-3.442
Wijziging actuariële uitgangspunten en actualiseren overlevingskansen		4.519	-3.528
Overige wijzigingen		<u>-1.695</u>	<u>884</u>
		95.498	47.942
Saldo overdrachten van rechten	21	4.111	4.175
Overige lasten	22	3.087	3
Totaal lasten		133.343	82.774
Saldo van baten en lasten		12.088	-26.851

Het saldo van baten en lasten wordt verrekend met de algemene reserve.

Kasstroomoverzicht over 2016

<i>(In duizenden euro's)</i>	2016	2015
	EUR	EUR
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premies	25.924	29.060
Ontvangen waardeoverdrachten	132	1.122
Betaalde pensioenuitkeringen	-29.461	-29.433
Betaalde waardeoverdrachten	-1.043	-9.249
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-1.007	-2.266
 Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	 -5.455	 -10.766
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Verkopen en aflossingen van beleggingen	1.147.471	1.188.104
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	26.738	19.586
Aankopen en verstrekkingen van beleggingen	-1.187.754	-1.176.776
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-2.685	-981
Saldo overige kasstromen uit hoofde van beleggingsactiviteiten	26.809	-19.805
 Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	 10.579	 10.128
Netto-kasstroom	5.124	-638
Koers- en omrekeningsverschillen op geldmiddelen	-6.254	1.017
Mutatie geldmiddelen	-1.130	379
Het verloop van de geldmiddelen is als volgt:		
Saldo geldmiddelen begin boekjaar	1.628	1.249
Mutatie geldmiddelen	-1.130	379
Saldo geldmiddelen ultimo boekjaar	498	1.628

Toelichting behorende tot de jaarrekening

1 Inleiding

Stichting Pensioenfonds Thales Nederland (hierna: “het Fonds”), statutair gevestigd aan Zuidelijke Havenweg 40 7554 RR te Hengelo (Overijssel) is opgericht op 1 oktober 1948. De laatste statutenwijziging was op 26 juni 2014. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41027030. Het Fonds is een ondernemingspensioenfonds en is aangesloten bij de koepelorganisatie de Pensioenfederatie (de overkoepelende organisatie van ondernemingspensioenfondsen, bedrijfstakpensioenfondsen en beroepspensioenfondsen).

Het doel van Stichting Pensioenfonds Thales Nederland, statutair gevestigd te Hengelo (hierna “het Fonds”) is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het Fonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers.

2 Overeenstemmingsverklaring

De Jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.

Het bestuur heeft op 8 juni 2017 de jaarrekening opgemaakt. Waar nodig zijn cijfers aangepast om de vergelijkbaarheid te verbeteren. De lopende intrest is gesplitst naar vastrentende waarden en derivaten waar deze voorheen onder vastrentende waarden werd opgenomen. De premies voor vrijwillige voortzetting zijn gesaldeerd met de premies.

3 Algemene grondslagen

Alle bedragen zijn vermeld in euro's of duizenden euro's met afronding naar het dichtstbijzijnde duizendtal. Dit is de functionele valuta van het Fonds.

Beleggingen en pensioenverplichtingen worden gewaardeerd op actuele waarde. Overige activa en passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde, tenzij anders vermeld. Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben.

De algemene grondslagen zijn gebaseerd op het continuïteitsbeginsel. Het continuïteitsbeginsel betekent dat bij het opstellen van de jaarrekening wordt uitgegaan van de veronderstelling dat de continuïteit van de organisatie gewaarborgd is. Er wordt uitgegaan van het voortzetten van de bedrijfsactiviteiten. Er is in de toekomst voor zover te overzien, geen voornemen of noodzaak om de organisatie te liquideren of de omvang van de activiteiten fors te beperken.

(a) Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het Fonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

(b) Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economische potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting heeft plaatsgevonden waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economische potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting heeft plaatsgevonden waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen.

Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties". Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

(c) Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

(d) Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen en van baten en lasten.

De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden. Indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

Schattingswijzigingen

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor de gehele bevolking als voor de populatie van het Fonds.

De vaststelling van de toereikend van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het Fonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

In 2016 zijn op basis van bovenstaande analyses, de actuariële grondslagen ten opzichte van 2015, op de volgende onderdelen gewijzigd:

- In 2016 is het Fonds overgegaan van de Prognosetafel AG2014 naar de in 2016 door het Actuarieel Genootschap gepubliceerde Prognosetafel AG2016
Als gevolg van de introductie van deze nieuwe sterftetafel is de voorziening pensioenverplichtingen met EUR 2.826 gedaald, hetgeen een bate is voor het Fonds;
- Daarnaast zijn de nieuwe fondsspecifieke correctiefactoren geïntroduceerd; Deze correctiefactoren zijn vastgesteld op basis van een sterfteonderzoek door Willis Towers Watson. Als gevolg van de wijziging van correctiefactoren op sterfte is de voorziening met EUR 1.813 gedaald, hetgeen een bate is voor het Fonds;
- Tenslotte is de methodiek om het ongehuwdenpensioen te waarderen licht gewijzigd, waar voorheen gekeken werd naar de daadwerkelijke burgerlijke staat van een deelnemers wordt er vanaf boekjaar 2016 vanuit gegaan dat elke deelnemer een kans op alleenstaand zijn van 25% heeft. Als gevolg hiervan is de voorziening pensioenverplichtingen met EUR 120 gestegen, hetgeen een last is voor het Fonds.

De schattingswijziging leidt cumulatief tot een daling van de voorziening pensioenverplichtingen (bate) met EUR 4.519.

(e) Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen inclusief valutakoersverschillen worden als beleggingsopbrengsten in de rekening van baten en lasten opgenomen.

(f) Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum.

	31-dec-2016	31-dec-2015
USD	€ 0,95	€ 0,92
GBP	€ 1,17	€ 1,36
CAD	€ 0,71	€ 0,66
DKK	€ 0,13	€ 0,13
HKD	€ 0,12	€ 0,12
CHF	€ 0,93	€ 0,92
JPY	€ 0,01	€ 0,01

4 Specifieke grondslagen

(a) Beleggingen

(a.1) Algemeen

Beleggingen worden gewaardeerd op actuele waarde. Participaties in beleggingsinstellingen die gespecialiseerd zijn in een bepaalde soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor dat soort beleggingen.

(a.2) Vastgoedbeleggingen

Beursgenoteerd (indirecte) vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers.

Beleggingen in direct vastgoed worden gewaardeerd tegen de actuele waarde, zijnde de reële waarde per balansdatum, gebaseerd op door onafhankelijke deskundigen verrichtte taxaties.

Indien de vastgoedbeleggingen worden gehouden via niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen, dan wordt de actuele waarde bepaald door de intrinsieke waarde, welke is afgeleid van de per balansdatum geldende koersen van de onderliggende aandelen.

(a.3) Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers. De aandelen die worden gehouden via niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen; de actuele waarde is afgeleid van de per balansdatum geldende koersen van de onderliggende aandelen.

(a.4) Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoersen.

Indien vastrentende waarden of participaties in beleggingsinstellingen niet-beursgenoteerd zijn, vindt waardebepaling plaats op basis van de geschatte toekomstige netto kasstromen (rente en aflossingen) die uit de beleggingen zullen voortvloeien, contant gemaakt tegen de ultimo boekjaar geldende marktrente en rekening houdend met het risicoprofiel (kredietrisico; oninbaarheid) en de looptijden.

De lopende intrest op vastrentende waarden wordt gepresenteerd als onderdeel van de marktwaarde van de vastrentende waarden.

(a.5) Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnotering of als die er niet is, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingsmodellen. Indien een derivatenpositie negatief is wordt het bedrag onder de schulden verantwoord.

(a.6) Overige beleggingen

De overige beleggingen bestaan uit geldmarktfondsen waarin de collateral van de swap overlay portefeuille wordt belegd. De rente wordt dagelijks geaccumuleerd en in nieuwe participaties uitgekeerd. Beleggingsdebiteuren en beleggingscrediteuren zijn respectievelijk onder overige activa en overige passiva opgenomen.

(b) Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

(c) Stichtingskapitaal en reserves

Het eigen vermogen van het Fonds bestaat uit het stichtingskapitaal en verschillende reserves. Het stichtingskapitaal en de reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle activa en verplichtingen, inclusief technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen zijn verwerkt in de balans. Op basis van de Pensioenwet moet minimaal een eigen vermogen van circa 5% van de voorziening pensioenverplichtingen aangehouden worden. De grondslagen voor de verschillende componenten van het eigen vermogen worden hieronder nader toegelicht:

Stichtingskapitaal en reserves zijn bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het Fonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

De berekening van de beleidsdekkingsgraad is berekend door het gemiddelde van de maandelijkse actuele dekkingsgraden van de afgelopen 12 maanden te nemen. Deze maandelijkse actuele dekkingsgraden zijn maandelijks aangepast aan de actuele waardering van de beleggingen en voorziening pensioenverplichtingen, waarbij wijzigingen in schattingsmethodieken direct zijn toegepast.

Het totaal gewenst vermogen, welke door het Fonds wordt nagestreefd, is gelijk aan de technische voorzieningen vermeerderd met het vereist eigen vermogen. Het pensioenvermogen boven het maximum van het gewenst vermogen en de bovengrens voor toekomstig bestendig indexeren, is het vrije vermogen van het Fonds.

(c.1) Premie-egalisereserve

Vanaf boekjaar 2016 houdt het Fonds een premie-egalisereserve aan. Jaarlijks wordt het verschil tussen de vaste doorsneepremie van 28,5% en de gedempte kostendekkende premie aan deze premie-egalisereserve toegevoegd. De premie-egalisereserve bedraagt overigens nooit meer dan EUR 5 miljoen.

Een eventueel overschot zal worden toegevoegd aan de algemene reserve van het Fonds. Als in een bepaald jaar de pensioenpremie niet voldoende is om de beoogde pensioenopbouw voor dat jaar te realiseren, dan zal in eerste instantie het tekort ten laste worden gebracht van de premie-egalisereserve, voor zover daartoe middelen aanwezig zijn.

(d) Technische voorzieningen

(d.1) Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening voor pensioenverplichtingen wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (indexatie-) toezeggingen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van de op de balansdatum geldende pensioenreglementen en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of de opgebouwde pensioenaanspraken worden geïndexeerd.

Alle per balansdatum bestaande indexatiebesluiten (ook voor indexatiebesluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit door middel van reservering van de toekomstige opbouw.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen. De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

Marktrente: De technische voorzieningen worden berekend tegen actuele waarde, mede door gebruik te maken van de rentetermijnstructuur, die DNB maandelijks publiceert.

Sterftেকansen: De berekeningen van de technische voorzieningen en de jaarlijkse koopsom voor de pensioeninkoop zijn gebaseerd op aannames betreffende de te verwachten sterfte. Deze aannames ontleent het Fonds eind 2016 aan de prognosetafel AG2016, met Ervaringssterfte Willis Towers Watson 2016.

Niet-ingegaan wezenpensioen 0,75% van de voorziening van niet-ingegaan partnerpensioen voor nog niet pensioengerechtigde deelnemers;

Voor latente pensioenverplichtingen jegens partners van (gewezen) deelnemers wordt het leeftijdsverschil tussen man en vrouw op drie jaar gesteld;

Kostenopslag ter grootte van 2,1% van de voorziening voor pensioenverplichtingen in verband met toekomstige administratie- en excassokosten.

Onder Overige technische voorzieningen worden voorzieningen opgenomen voor met de pensioenverplichtingen samenhangende risico's met betrekking tot arbeidsongeschiktheidsuitkeringen voorzover niet opgenomen in de berekening van de pensioenvoorziening. Bij de bepaling van de Overige technische voorzieningen is gekeken naar de werknemers die op het moment van berekening van de voorziening ziek maar nog niet arbeidsongeschikt zijn.

(e) Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

(f) Dekkingsgraad

De (nominale) dekkingsgraad van het Fonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het Fonds wordt ten behoeve van deze berekening de voorziening pensioenverplichtingen herrekend, rekening houdend met de verwachte loon- en prijsinflatie.

De beleidsdekkingsgraad van het Fonds is de gemiddelde dekkingsgraad van de 12 maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling.

(g) Algemene grondslagen resultaatbepaling

Voor zover niet anders vermeld worden baten en lasten verwerkt in het resultaat van het jaar waarop zij betrekking hebben.

(h) Premiebijdragen

Premiebijdragen zijn aan de periode toegerekend waarop zij betrekking hebben. Op basis van extrapolatie vindt een schatting plaats voor zover van de werkgever te ontvangen informatie niet is verkregen. De daarin begrepen dekking voor incassokosten wordt bij het actuariële resultaat op kosten verantwoord.

(i) Beleggingsresultaten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt verstaan alle aan het boekjaar toe te rekenen inkomsten uit beleggingen, zijnde dividend van aandelen en de aan het boekjaar toe te rekenen rentebedragen van obligaties, leningen op schuldbekentenis en liquide middelen. Onder indirecte beleggingsopbrengsten wordt verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde verandering in de waarde van beleggingen.

Met de directe beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde vermogensbeheerkosten.

(j) Overige baten

Overige baten zijn aan de periode toegerekend waarop ze betrekking hebben.

(k) Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen worden in de staat van baten en lasten opgenomen in de periode waarop ze betrekking hebben.

(l) Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten worden in de staat van baten en lasten opgenomen in de periode waarop ze betrekking hebben.

(m) Wijziging voorziening pensioenverplichtingen en overige voorzieningen

- Pensioenopbouw

De pensioenopbouw met betrekking tot ouderdomspensioen wordt toegerekend aan de periode waarin de opbouw van pensioenrechten plaatsvindt. De verplichtingen met betrekking tot nabestaandenpensioen en arbeidsongeschiktheidspensioen worden opgenomen in de periode waarin ze ontstaan. De (gedeeltelijk) premievrije opbouw van arbeidsongeschikten wordt ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarin de ziekte is ontstaan.

- Toeslagverlening (korting)

De verhoging van de technische voorzieningen uit hoofde van indexering, wordt in de staat van baten en lasten opgenomen op het moment waarop de toezegging wordt gedaan.

- Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. Aan de technische voorziening wordt een rente van +/- 0,060 % (2015: 0,181%) toegevoegd op basis van de eenjaarsrente op de interbancaire swapmarkt primo verslaggevingsperiode. De rentetoevoeging wordt berekend over het gemiddelde van de stand van de voorziening ultimo periode, de laatste exclusief het effect van de indexering.

- Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

De vrijval wordt ten gunste van de staat van baten en lasten gebracht in de periode waarin de lasten bij de berekening van de voorziening zijn voorzien.

- Wijziging marktrente

De wijziging marktrente op balansdatum als gevolg van wijzigingen in de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur, wordt in de staat van baten en lasten opgenomen.

- Wijzigingen uit hoofde van overdracht van rechten

Het saldo van de actuariële inkomende en uitgaande waardeoverdrachten wordt toegerekend aan de periode waarop het betrekking heeft.

- Wijziging actuariële uitgangspunten en actualiseren overlevingskansen

De mutatie van de voorziening als gevolg van de aanpassing van de actuariële grondslagen in het verslagjaar wordt in de staat van baten en lasten opgenomen.

- Overige wijzigingen

De overige mutaties worden toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

(n) Saldo overdracht van rechten

Waardeoverdrachten worden in de staat van baten en lasten opgenomen op het moment van de overdracht van de pensioenverplichtingen.

(o) Overige lasten

Overige lasten zijn toegerekend aan periode waarop ze betrekking hebben.

(p) Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is conform de directe methode opgesteld. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten. Geldmiddelen bestaan alleen uit liquide middelen (direct opeisbare banktegoeden).

5 Beleggingen

(a) Mutatieoverzicht beleggingen

	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarde	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal beleggingen
Stand per 1 januari 2015 exclusief allocaties	89.540	394.580	606.994	79.581	83.105	1.253.800
Aankopen	25.631	61.651	555.902	2.181	531.413	1.176.778
Verkopen	-30.134	-97.778	-516.949	-1.560	-541.683	-1.188.104
Verkoopresultaten & waardewijzigingen	9.334	38.770	-9.573	-32.097		6.434
Stand per 31 december 2015 exclusief allocaties	94.371	397.223	636.374	48.105	72.835	1.248.908
Lopende interest			5.219	4.938		10.157
Liquide middelen					6.218	6.218
Herrubricering derivaten naar overige schulden				12.480		12.480
Stand per 31 december 2015 inclusief allocaties	94.371	397.223	641.593	65.523	79.053	1.277.763
Stand per 1 januari 2016 exclusief allocaties	94.371	397.223	636.374	48.105	72.835	1.248.908
Aankopen	39.972	70.082	542.361	-188	535.527	1.187.754
Verkopen	-22.138	-78.908	-535.468	-4.509	-506.448	-1.147.471
Verkoopresultaten & waardewijzigingen	-898	27.318	25.658	42.939		95.017
Stand per 31 december 2016 exclusief allocaties	111.307	415.715	668.925	86.347	101.914	1.384.208
Lopende interest			5.070	5.516		10.586
Liquide middelen					11.854	11.854
Herrubricering derivaten naar overige schulden				10.163		10.163
Stand per 31 december 2016 inclusief allocaties	111.307	415.715	673.995	102.026	113.768	1.416.811

Tabel 20

In het jaarverslag 2015 was de lopende interest (EUR 10.157) in zijn geheel gepresenteerd onder de vastrentende waarden. In 2016 is de lopende interest, die is gerelateerd aan de derivaten, gepresenteerd onder de derivaten. De vergelijkende cijfers 2015 zijn hiervoor aangepast.

Schattingen en oordelen

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het Fonds allemaal gewaardeerd tegen actuele waarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de actuele waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en – schulden, geldt dat de boekwaarde de actuele waarde benadert als gevolg van het korte termijn karakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de actuele waarde.

Op basis van deze verscheidenheid en gradaties in waarderingsmethoden dienen de beleggingen te worden ingedeeld naar drie verschillende waarderingsniveaus:

- Niveau 1: De waarde van de belegging is gebaseerd op direct waarneembare marktnoteringen van identieke beleggingen in een actieve markt.
- Niveau 2: Actuele waarde wordt vastgesteld aan de hand van waarderingsmodellen waarin gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.

- Niveau 3: De waarde wordt vastgesteld met waardingsmodellen waarin geen gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.

Op basis van deze indeling kan de beleggingsportefeuille (exclusief liquide middelen en lopende interest, maar inclusief de negatieve derivaten) als volgt worden samengevat:

<i>(In duizenden euro's)</i>	Markt			Modellen
	Niveau 1 EUR	Niveau 2 EUR	Niveau 3 EUR	Totaal EUR
Ultimo 2015				
Vastgoedbeleggingen	6.734	82.699	4.938	94.371
Aandelen	282.800	114.423		397.223
Vastrentende waarden	590.031	46.343		636.374
Derivaten	-102	48.207		48.105
Overige beleggingen (Cashfunds)	72.835			72.835
	952.298	291.672	4.938	1.248.908
<i>(In duizenden euro's)</i>	Markt			Modellen
	Niveau 1 EUR	Niveau 2 EUR	Niveau 3 EUR	Totaal EUR
Ultimo 2016				
Vastgoedbeleggingen	107.839		3.468	111.307
Aandelen	290.732	124.983		415.715
Vastrentende waarden	617.261	51.664		668.925
Derivaten	-210	86.557		86.347
Overige beleggingen (Cashfunds)	101.914			101.914
	1.117.536	263.204	3.468	1.384.208

Tabel 21

De beleggingen in bovenstaande tabel zijn exclusief liquide middelen gepresenteerd. De vergelijkende cijfers zijn hierop aangepast. In 2015 waren de liquide middelen (EUR 6.218) onder overige beleggingen gepresenteerd.

De overige beleggingen (cash funds) waren in 2015 gepresenteerd onder Niveau 2. In 2016 is bepaald dat een presentatie onder niveau 1 een betere indicatie geeft van de waardingsmethode. De 2015 presentatie is hierop ook aangepast.

(b) Vastgoedbeleggingen

<i>(In duizenden euro's)</i>	Ultimo 2016 EUR	Ultimo 2015 EUR
Indirect vastgoed (participaties in beleggingsfondsen)	111.307	94.371
Totaal	111.307	94.371

Tabel 22

(c) Aandelen

<i>(in duizenden euro's)</i>	Ultimo 2016 EUR	Ultimo 2015 EUR
Indirecte aandelenbeleggingen mature markets	331.469	322.850
Indirecte aandelenbeleggingen emerging markets	84.246	74.373
Totaal	415.715	397.223

Tabel 23

(d) Vastrentende waarden

<i>(in duizenden euro's)</i>	Ultimo 2016	Ultimo 2015
	EUR	EUR
Obligaties (direct)	515.785	467.909
Obligatie beleggingsfondsen (indirecte)	153.139	168.465
Lopende interest	5.070	5.219
Totaal	673.994	641.593

Tabel 24

(e) Derivaten

Onderstaande tabel geeft inzicht in de derivatenposities exclusief de lopende interest (EUR 5.516) ultimo 2016:

<i>(in duizenden euro's)</i>	Contractomvang			
			EUR	EUR
			Actuele waarde activa	Actuele waarde passiva
	Volume	Saldo waarde		
Valutacontracten	205.836	-205	681	-886
Aandelenderivaten	11	88	142	-54
Rentederivaten	788.419	86.464	95.687	-9.223
<i>Interest Rate Swaps</i>	669.019	86.359	94.967	-8.608
<i>Bond Futures</i>	84.989	-299	170	-469
<i>Credit Default Swaps</i>	34.411	404	550	-146
Totaal	994.266	86.347	96.510	-10.163

Tabel 25

Onderstaande tabel geeft inzicht in de derivatenposities exclusief de lopende interest (EUR 4.938) ultimo 2015:

<i>(in duizenden euro's)</i>	Contractomvang			
			EUR	EUR
			Actuele waarde activa	Actuele waarde passiva
	Volume	Saldo waarde		
Valutacontracten	190.561	-999	1.017	-2.016
Aandelenderivaten	34	62	111	-49
Rentederivaten	1.135.095	49.042	59.457	-10.415
<i>Interest Rate Swaps</i>	669.837	48.999	58.912	-9.913
<i>Bond Futures</i>	424.199	-164	168	-332
<i>Credit Default Swaps</i>	41.059	207	377	-170
Totaal	1.325.690	48.105	60.585	-12.480

Tabel 26

(f) Overige beleggingen

<i>(in duizenden euro's)</i>	Ultimo 2016	Ultimo 2015
	EUR	EUR
Cashfunds	101.914	72.835
Liquide middelen	11.854	6.218
Totaal	113.768	79.053

Tabel 27

Voor de in portefeuille aanwezige swaps wordt collateral ontvangen, welke wordt herbelegd in geldmarktfondsen (ILF Cashfunds).

6 Vorderingen en overlopende activa

<i>(in duizenden euro's)</i>	Ultimo 2016	Ultimo 2015
	EUR	EUR
Vordering op sponsor(s)	5.694	5.152
Waardeoverdrachten	0	3.200
Beleggingsdebiteuren	9.063	61
Overige vorderingen en overlopende activa	2	65
Totaal	14.759	8.478

Tabel 28

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar. De vorderingen zijn opgenomen na aftrek van voorziening voor mogelijke oninbaarheid van EUR 0 (ultimo 2015: EUR 0).

7 Overige activa

<i>(in duizenden euro's)</i>	Ultimo 2016	Ultimo 2015
	EUR	EUR
Liquide middelen	498	1.628
Totaal	498	1.628

Tabel 29

De saldi staan ter vrije beschikking van het Fonds.

8 Stichtingskapitaal en reserves

Het mutatieoverzicht is als volgt:

<i>(in duizenden euro's)</i>	Stichtings- kapitaal	Algemeen reserve	Premie- egalisereserve	Totaal
Stand per 1 januari 2015	0	115.066	0	115.066
Bestemming saldo van baten en lasten	0	-26.851	0	-26.851
Overige	0	0	0	0
Stand per 31 december 2015	0	88.215	0	88.215
Stand per 1 januari 2016	0	88.215	0	88.215
Bestemming saldo van baten en lasten	0	12.088	0	12.088
Dotatie premie-egalisereserve	0	0	3.084	3.084
Stand per 31 december 2016	0	100.303	3.084	103.387

Tabel 30

9 Dekkingsgraad, vermogenspositie en herstelplan

De dekkingsgraad is ultimo jaar als volgt:

	Ultimo 2016	Ultimo 2015
	%	%
Nominale dekkingsgraad	108,1	107,7
Reële dekkingsgraad	86,8	89,0
Beleidsdekkingsgraad	105,6	109,0

Tabel 31

Het Fonds heeft per 31 december 2016 een dekkingoverschot en een reservetekort.

Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het Fonds gebruik van het standaardmodel. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het Fonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen onder toelichting 12 'Risicobeheer'.

Op basis hiervan bedraagt het (minimaal) vereist eigen vermogen op 31 december:

<i>(in duizenden euro's)</i>	Ultimo 2016	Ultimo 2015
	EUR	EUR
Eigen vermogen	100.303	88.215
Minimaal vereist eigen vermogen	51.250	47.519
Vereist eigen vermogen (strategische mix)	239.986	223.432
Vereist eigen vermogen (feitelijke mix)	224.148	221.719

Tabel 32

De dekkingsgraad en de aanwezige solvabiliteit zijn berekend zonder de premie-egalisereserve (EUR 3.084).

Herstelplan

De aanwezige solvabiliteit is lager dan het vereist eigen vermogen. Het Fonds bevindt zich in een situatie van reservetekort. Een reservetekort dient binnen de wettelijke termijn te worden opgelost. Vanwege het reservetekort geldt voor het Fonds een herstelplan. Dit herstelplan is 31 maart 2016 bij DNB ingediend en door DNB ongewijzigd goedgekeurd.

Een nadere toelichting op het herstelplan is opgenomen in het bestuursverslag.

10 Technische voorzieningen voor pensioenverplichtingen

Het mutatieoverzicht voor de technisch voorziening voor pensioenverplichtingen is als volgt:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2016	2015
	EUR	EUR
Stand per 1 januari	1.139.246	1.091.304
Pensioenopbouw	28.071	26.384
Toeslagverlening	0	0
Rentetoevoeging	-678	1.951
Onttrekking pensioenuitkeringen	-29.462	-29.299
Onttrekking pensioenuitvoeringskosten	-619	-615
Wijziging marktrente	98.907	55.607
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-3.545	-3.442
Wijziging actuariële uitgangspunten	4.519	-3.528
Overige wijzigingen	-1.695	884
Stand per 31 december	1.234.744	1.139.246

Tabel 33

De technische voorziening voor pensioenverplichtingen is naar categorieën deelnemers als volgt samengesteld:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2016	2015
	EUR	EUR
Actieven en arbeidsongeschikten	528.838	504.964
Pensioengerechtigden	506.705	491.115
Gewezen deelnemers	172.524	119.735
Toekomstige kosten uitvoering pensioenregeling	26.677	23.432
Totaal stand ultimo	1.234.744	1.139.246

Tabel 34

Korte beschrijving van de pensioenregeling

De pensioenregeling kan worden gekenmerkt als een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling met een pensioenleeftijd van 67 jaar. Jaarlijks wordt een aanspraak op ouderdomspensioen opgebouwd van 1,875%, van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. Tevens bestaat er recht op nabestaanden- en wezenpensioen.

Jaarlijks beslist het bestuur van het Fonds de mate waarin de opgebouwde aanspraken worden geïndexeerd. Overeenkomstig artikel 10 van de Pensioenwet kwalificeert de pensioenregeling als een uitkeringsovereenkomst. De belangrijkste kenmerken van de regeling zijn opgenomen in het bestuursverslag.

Toeslagverlening

De toeslagen op pensioenrechten en pensioenaanspraken worden jaarlijks vastgesteld door het bestuur van het Fonds. Er bestaat een ambitie om jaarlijks de pensioenrechten en pensioenaanspraken aan te passen. De daadwerkelijke toeslag in een jaar is voorwaardelijk en is afhankelijk van de hoogte van de beschikbare middelen. De toeslag bedraagt maximaal de stijging van de consumentenprijsindex (CPI, afgeleid), zoals vastgesteld door het CBS. Als referentieperiode wordt gebruikt juli tot juli.

Er is geen recht op toekomstige toeslagen. Het is niet zeker of en in hoeverre in de toekomst wordt geïndexeerd. Het Fonds heeft geen geld gereserveerd voor toekomstige toeslagen. Toeslagen zijn afhankelijk van de middelen van het Fonds.

Onder het nFTK worden strengere eisen gesteld aan de toeslagverlening door pensioenfondsen. Voor een nadere toelichting hierop wordt verwezen naar het bestuursverslag.

Het bestuur heeft in de vergadering van 14 december 2016 besloten over toeslagverlening op de pensioenaanspraken per 1 januari 2017. Bij de bepaling van de voorziening voor pensioenverplichtingen is met dit besluit rekening gehouden. De pensioenrechten en pensioenaanspraken zijn dit jaar met 0% (2015: 0%) geïndexeerd.

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuarieel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met $-/- 0,060\%$ (2015: $0,181\%$) op basis van de éénjaarsrente op de interbancaire swapmarkt aan het begin van het verslagjaar.

Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte pensioenuitkeringen in de verslagperiode.

In de technische voorziening pensioenverplichting is een opslag van $2,1\%$ (2015: $2,1\%$) voor toekomstige kosten uitvoering pensioenregeling opgenomen. De benodigde technische voorziening zoals deze gepresenteerd is, gaat uit van voortzetting van de uitvoeringsovereenkomst. Naar hun aard hebben de technische voorzieningen in het algemeen een langlopend karakter.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Vanaf 1 januari 2015 wordt de nieuwe door DNB voorgeschreven UFR gehanteerd. De ontwikkeling van de marktrente vanaf 2014 tot en met 2016 is als volgt:

	Gemiddelde rente
2016	1,27%
2015	1,64%
2014	1,81%

Tabel 35

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

De wijziging uit hoofde van overdracht van rechten bestaat uit onderstaand resultaat:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2016	2015
	EUR	EUR
Inkomende waardeoverdrachten	219	2.592
Uitgaande waardeoverdrachten	-3.764	-6.034
Totaal	-3.545	-3.442

Tabel 36

Wijziging actuariële uitgangspunten en actualiseren overlevingskansen

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte en lang leven, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het Fonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een proces waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het Fonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

De overgang van de Prognosetafel AG2014 naar de in 2016 door het Actuarieel Genootschap gepubliceerde Prognosetafel AG2016 met fondsspecifieke Willis Towers Watson 2014 ervaringssterfte (een leeftijdsafhankelijke verlaging van de sterftetekans van een deelnemer). Als gevolg van de introductie van de nieuwe sterftetafel is de voorziening pensioenverplichtingen met EUR 2.826 gedaald..

De introductie van de nieuwe fondsspecifieke correctiefactoren. Deze correctiefactoren zijn vastgesteld op basis van een sterfteonderzoek door Willis Towers Watson. Als gevolg van de wijziging van correctiefactoren op sterfte is de voorziening met EUR 1.813 gedaald.

Wijziging van de methodiek in de waardering van het ongehuwdenpensioen leidt tot een stijging van de voorziening van EUR 120.

De schattingswijziging leidt cumulatief tot een daling van de voorziening met EUR 4.519 hetgeen een bate is voor het Fonds.

Overige wijzigingen

<i>(in duizenden euro's)</i>	2016	2015
	EUR	EUR
Resultaat op sterfte	-1.054	-1.666
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	-925	-976
Conversie van aanspraken	0	1.408
Aanvulling tot minimumgarantiepensioen	0	554
Toekenning ongehuwdenouderdomspensioen	0	440
Overige	284	1.124
Totaal	-1.695	884

Tabel 37

11 Overige schulden en overlopende activa

<i>(in duizenden euro's)</i>	Ultimo 2016	Ultimo 2015
	EUR	EUR
Derivaten	10.163	12.480
Ontvangen Collateral	74.947	44.428
Belastingen en premies sociale verzekeringen	677	696
Beleggingscrediteuren	6.974	1.621
Overige schulden	1.176	1.183
Totaal	93.937	60.408

Tabel 38

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

12 Risicobeheer

Het Fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. In 2016 is het bestuur gestart met het updaten van de risicoanalyse. De uitkomsten hiervan vormen mede de basis voor het beleid van het Fonds en de toelichting hierna. Dit beleid is verwoord in de ABtN van het Fonds. Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van de risico's.

Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid;
- premiebeleid;
- herverzekeringsbeleid;
- toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vinden plaats na analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van een Asset Liability Management-studie (ALM-studie) die in 2016 is uitgevoerd.

Ook het crisisplan dat door het Fonds is opgesteld, is verwerkt in onderstaande toelichting op de risico's, het risicobeleid en de ingezette beheersmaatregelen/afdekkings-instrumenten.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid.

De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid door de vermogensbeheerders moet plaatsvinden. Deze uitgangspunten zijn vastgelegd in mandaatovereenkomsten met de vermogensbeheerders. De mandaten zijn gericht op actief vermogensbeheer. In sommige markten wordt passief vermogensbeheer toegepast. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van derivaten.

Solvabiliteitsrisico

De belangrijkste doelstelling van het Fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de marktwaarde van de pensioenverplichtingen.

De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd. De belangrijkste ratio, die de solvabiliteit van een pensioenfonds weergeeft betreft de dekkingsgraad. De actuele dekkingsgraad is in 2016 gestegen van 107,7% naar 108,1%.

Indien de solvabiliteit van het Fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening van opgebouwde pensioenrechten. In het

uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het Fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het Fonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers (buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist eigen vermogen) wordt vastgesteld met de door DNB vastgestelde solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de fondsspecifieke renterisico's (na afdekking).

Het surplus/tekort op FTK-grondslagen is als volgt:

	Ultimo 2016 – Strategisch mix – Evenwichts situatie	Ultimo 2016 – Feitelijke mix – Evenwichts situatie	Ultimo 2015 – Strategisch mix – Evenwichts situatie	Ultimo 2015 – Feitelijke mix – Evenwichts situatie
<i>(in duizenden euro's)</i>				
	EUR		EUR	EUR
Buffers:				
S1 Renterisico	16.072	21.048	19.826	24.376
S2 Risico zakelijke waarden	196.915	173.285	178.073	172.365
S3 Valutarisico	63.689	61.930	53.180	53.116
S4 Grondstoffenrisico				
S5 Kredietrisico	42.299	48.994	45.090	47.206
S6 Verzekeringstechnisch risico	32.321	32.321	30.809	30.809
Diversificatie-effect	-127.568	-129.513	-124.513	-127.094
S10 Actief beheer risico	16.258	16.083	20.967	20.941
Vereist eigen vermogen	239.986	224.148	223.432	221.719
Aanwezig eigen vermogen	100.303	100.303	88.215	88.215
Tekort	-139.683	-123.845	-135.217	-133.504

Tabel 39

Bij de berekening van de buffers past het Fonds de standaardmethode toe. Voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de feitelijke beleggingsmix in de evenwichtssituatie.

Marktrisico (S1-S4)

Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies en omvat het prijs(koers)risico, valutarisico en het renterisico. De strategie van het Fonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op dagelijkse basis beheerd door BlackRock en NN Investment Partners in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overallmarktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

Renterisico (S1)

Het renterisico is het risico dat de waarden van de portefeuille vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen verandert als gevolg van ongunstige veranderingen in de markttrente.

Het renterisico is voor 70% van de verplichtingen afgedekt met een bandbreedte van + en – 3%. Er is een matching van activa en passiva over de verschillende looptijden zodat rekening wordt gehouden met de absolute hoogte en vorm van de yieldcurve voor verplichtingen. De benodigde duratie wordt verkregen uit de vastrentende portefeuilles in combinatie met een Swap overlay portefeuille. Het Fonds hedged het renterisico tegen marktcurve.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duratie. De duratie is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddeld resterende looptijd in jaren.

	Ultimo 2016	Ultimo 2015
Duratie vastrentende waarden (voor derivaten)	6,9 jaar	6,9 jaar
Duratie vastrentende waarden (na derivaten)	18,2 jaar	19,4 jaar
Duratie (nominale) pensioenverplichtingen	17,5 jaar	17,2 jaar

Tabel 40

In de balanswaarde van de vastrentende waarden in bovenstaande tabel zijn de cashfunds opgenomen. Er is geen rekening gehouden in deze balanswaarde met de opgelopen rente en de aan de vastrentende waarden gealloceerde liquide middelen.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar contractuele looptijd is als volgt:

	Ultimo 2016	Ultimo 2015
	%	%
Resterende looptijd < 1 jaar	4	2
Resterende looptijd 1 < > 5 jaar	28	25
Resterende looptijd 5 < > 10 jaar	39	26
Resterende looptijd > 10 jaar	29	47
Totaal vastrentende waarden	100	100

Tabel 41

Prijrisico

Prijrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen, die worden veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitvoerende instelling of generieke factoren.

Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijsrisico kan worden gemitigeerd door diversificatie. In aanvulling hierop kan het prijsrisico worden gehedged door het gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten) zoals opties en futures.

De verdeling naar regio van de vastgoedbeleggingen, aandelen en vastrentende waarden is weergegeven in onderstaande tabel:

	Ultimo 2016	Ultimo 2015
	%	%
EU	55	59
Rest van Europa	3	4
Noord-Amerika	24	21
Pacific	5	4
Zuidoost-Azië	4	5
Andere	9	7
Totaal beleggingen naar regio	100	100

Tabel 42

De segmentatie van vastgoed naar regio is als volgt:

	Ultimo 2016	Ultimo 2015
	%	%
EU	37	40
Overig Europa	4	7
Verenigde Staten	37	28
Pacific	20	18
Azië	1	0
Overige	1	7
Totaal vastgoedbeleggingen incl. liquide middelen	100	100

Tabel 43

De segmentatie van aandelen naar regio is als volgt:

	Ultimo 2016	Ultimo 2015
	%	%
EU	30	32
Overige Europa	4	6
Noord Amerika	44	40
Pacific	7	5
Azië	11	12
Overige	4	5
Totaal beleggingen in aandelen	100	100

Tabel 44

De segmentatie van de vastrentende waarde naar regio is als volgt:

	Ultimo 2016	Ultimo 2015
	%	%
EU	76	78
Overige Europa	3	2
Verenigde Staten	11	8
Pacific	1	1
Azië	1	2
Overige	8	9
Totaal beleggingen in vastrentende waarden	100	100

Tabel 45

Valutarisico (S3)

Het Fonds dekt binnen zakelijke waarden strategisch 50,0% van het valutarisico van het Britse Pond, de Amerikaanse Dollar en de Japanse Yen af.

Einde boekjaar is de waarde van de uitstaande valutatermijncontracten EUR 0,7 miljoen (2015; EUR 1,0 miljoen). Het valutarisico wordt in onderstaande tabel weergegeven.

De beleggingen in vreemde valuta kunnen per categorie als volgt worden gespecificeerd:

(In duizenden euro's)	Ultimo 2016		Ultimo 2015	
	EUR	%	EUR	%
Vastgoedbeleggingen	85.373	15	73.127	14
Aandelen	351.065	63	332.454	65
Vastrentende waarden	118.492	21	105.355	20
Derivaten	198	0	233	0
Cashfunds	4.597	1	2.419	1
Totaal beleggingen in vreemde valuta	559.725	100	513.588	100

Tabel 46

Over 2016 zijn de niet-valuta derivaten in de tabel opgenomen. Voor de vergelijking zijn de cijfers over 2015 aangepast.

De valutapositie voor en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

(In duizenden euro's)	Ultimo 2016	Valuta	Ultimo 2016	Ultimo 2015
	(voor)	derivaten	netto positie (na)	netto positie (na)
	EUR	EUR		
EUR	761.580	202.389	963.969	926.303
GBP	75.291	-46.505	28.786	37.875
JPY	19.384	0	19.384	16.791
USD	273.421	-117.167	156.254	130.874
CAD	16.157	-10.748	5.409	3.464
SEK	23.053	-13.757	9.296	9.860
DKK	19.475	-13.571	5.904	5.005
HKD	20.917	0	20.917	24.772
CHF	14.686	0	14.686	16.605
Overige	97.341	-847	96.494	83.576
Totaal valutapositie	1.321.305	-206	1.321.099	1.255.125

Tabel 47

Een restrisico betreft de categorie overige valuta; deze valuta betreffen valuta in opkomende markten en/of hebben een correlatie met de USD. Het bestuur heeft besloten om deze risico's niet af te dekken.

Kredietrisico(S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het Fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht waarop het Fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over the Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het Fonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het Fonds financiële verliezen lijdt. Beheersing vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het Fonds.

Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het Fonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied.

Met betrekking tot niet-beursgenoteerde beleggingen, met name OTC-derivaten, wordt door het Fonds enkel gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten zodat posities van het Fonds adequaat worden afgedekt door onderpand.

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende portefeuille kan het volgende overzicht worden gegeven:

	Ultimo 2016	Ultimo 2015
	%	%
AAA	29	32
AA	25	27
A	16	8
BBB	21	25
BB	0	0
B	0	0
Lager dan B	7	6
Geen rating	2	2
Totaal beleggingen naar kredietwaardigheid	100	100

Tabel 48

Verzekeringstechnische risico's (S6)

De belangrijkste verzekeringstechnische risico's zijn de risico's van:

- Langleven.
- Overlijden
- Arbeidsongeschiktheid
- toeslagrisico

Het langlevensrisico is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Langlevensrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting.

Het overlijdensrisico betekent dat het Fonds in geval van overlijden mogelijk nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het Fonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het Fonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en voor het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen. Er wordt een voorziening voor zieke deelnemers opgevoerd ter dekking van toekomstige schades in verband met arbeidsongeschiktheid. Deze voorziening wordt gevoed door de beschikbare opslag voor arbeidsongeschiktheidsrisico's in de premie. Jaarlijks valt een deel van de voorziening voor zieke deelnemers vrij ter dekking van de ontstane schades.

Het toeslagrisico omvat het risico dat de ambitie van het bestuur van het Fonds om toeslagen op pensioen toe te kennen in relatie tot de algemene prijsontwikkeling niet kan worden gerealiseerd. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd, is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, rendement, looninflatie en demografie. Echter, dit is afhankelijk van de hoogte van de dekkingsgraad van het Fonds. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de indexatietoezegging voorwaardelijk is.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het Fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn.

Dit risico kan worden beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er moet eveneens rekening worden gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies. Inzake het liquiditeitsrisico kan het volgende worden gemeld:

Ultimo 2016 zijn er voldoende obligaties en cashfunds, die onmiddellijk zonder waardeverlies te gelde kunnen worden gemaakt om eventuele onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren.

Daarnaast is er een cash flow planning gemaakt met een horizon van 1 jaar, die maandelijks wordt aangepast op recente ontwikkelingen.

Concentratierisico (S8)

Grote posten zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt.

De volgende posten vormen een concentratierisico:

<i>(in duizenden euro's)</i>	2016	% van	2015	% van
	Bedrag	balanstotaal	Bedrag	balanstotaal
Tegenpartij	EUR		EUR	
Duitsland staatsobligaties	64.533	4,5	48.810	3,8
Nederland staatsobligaties	45.200	3,2	46.352	3,6
Frankrijk staatsobligaties	61.684	4,3	34.331	2,7
Italië staatsobligaties	24.173	1,7	34.191	2,7

Tabel 49

In het algemeen geldt dat het concentratierisico kan optreden als een adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuilles in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. Een portefeuille van leningen die sterk sectorgebonden is, kan voor deze sectorconcentratie een verhoogd risico lopen. Indien aandelen in dezelfde sector worden aangehouden is sprake van een cumulatief concentratierisico.

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het Fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoort. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het bestuur.

De beleggingsportefeuille is ondergebracht bij NN Investment Partners en BlackRock (Netherlands) B.V.

Met deze partijen zijn overeenkomsten en service level agreements afgesloten. De afhankelijkheid van deze partijen wordt beheerst doordat de bewaring van de stukken uit de portefeuille is ondergebracht bij custodian KAS BANK.

De pensioenuitvoering is ondergebracht bij Aon Hewitt. Met Aon Hewitt is een overeenkomst en een service level agreement afgesloten.

Het bestuur beoordeelt jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering van de vermogensbeheerder en Aon Hewitt door middel van Performance rapportages (alleen vermogensbeheerders), SLA-rapportages en onafhankelijk getoetste interne beheersingsrapportages (ISAE 3402 rapportages).

Aangezien hiermee sprake is van adequate beheersing van de operationele risico's, worden door het Fonds hiervoor geen buffers aangehouden in de solvabiliteitstoets.

Actief beheer risico (S10)

Het actief beheer risico als onderdeel van het vereist eigen vermogen heeft betrekking op de ruimte om bij de uitvoering van het beleggingsbeleid af te wijken van de strategisch nagestreefde portefeuille. De mate van actief beheer wordt doorgaans bepaald aan de hand van de tracking error ten opzichte van de voor de (deel)portefeuille vastgelegde benchmark.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het Fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde verliezen. Net als voor andere marktpartijen is dit risico voor het Fonds niet beheersbaar.

13 Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Contractuele verplichtingen

Het Fonds heeft een uitbestedingsovereenkomst afgesloten met Aon Hewitt. Deze uitbestedingsovereenkomst is vanaf 1 januari 2016 verlengd met een jaar. De jaarlijks te betalen vergoeding bedraagt circa EUR 0,7 miljoen.

Het vermogensbeheer wordt uitgevoerd door twee externe vermogensbeheerders: BlackRock (Netherlands) B.V. en NN IP. Met de vermogensbeheerders zijn overeenkomsten afgesloten waarin onder andere de beleggingsrichtlijnen en de overeengekomen rapportages zijn vastgelegd. Ter controle van performance rapportages en beleggingsadministratie is een contract gesloten met de KAS BANK.

Het Fonds heeft eind 2016 EUR 75,9 miljoen aan onderpand ontvangen in de vorm van liquiditeiten en EUR 0,6 miljoen in de vorm van (staats) obligaties als gevolg van positieve waardeontwikkeling van de derivaten. Het ontvangen cash collateral is in de balans opgenomen onder de overige schulden en overlopende passiva. Het ontvangen onderpand staat niet ter vrije beschikking anders dan ter aanwending voor money market funds.

Het Fonds heeft eind 2016 EUR 0,5 miljoen aan onderpand verstrekt in de vorm van liquiditeiten en EUR 20,0 miljoen in de vorm van (staats) obligaties als gevolg van negatieve waardeontwikkeling van de derivaten. De verstrekte (staats) obligaties zijn verantwoord onder de vastrentende waarden

Investeringsverplichtingen

Er bestaan per balansdatum geen investerings- en stortingsverplichtingen (zogenaamde commitments).

14 Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen de verbonden partijen; het Fonds, de werkgever, de bestuurders, andere beleidsbepalers en werknemers van het Fonds.

Transacties met (voormalige) bestuurders

Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar toelichting 20. Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op, (voormalige) bestuurders. De bestuurders nemen deel aan de pensioenregeling van het Fonds op basis van voorwaarden in het pensioenreglement.

Overige transacties met verbonden partijen

Inzake de uitvoeringsovereenkomst tussen Fonds en werkgever met betrekking tot de financiering van de aanspraken en de uitvoering van de regeling is het volgende relevant:

De afspraken tussen het Fonds en de werkgever over de uitvoering van de pensioenovereenkomst tussen werkgever en werknemers zijn vastgelegd in een uitvoeringsovereenkomst die voldoet aan de Pensioenwet. Sinds 1 januari 2016 is de pensioenregeling een CDC-regeling en is de uitvoeringsovereenkomst hierop aangepast.

In de uitvoeringsovereenkomst zijn de volgende onderwerpen vastgelegd:

- Verplichtingen van de werkgever, zoals het aanmelden van nieuwe werknemers en doorgeven van mutaties.
- De (totale) doorsneepremie dient door de werkgever betaald te worden en bedraagt in 2016 28,5% van de som van pensioengrondslagen van alle deelnemers.
- De werkgever houdt de bijdrage van de werknemers in op het salaris. De deelnemersbijdrage is vastgelegd in het pensioenreglement van het Fonds en bedraagt thans 40% van de doorsneepremie.
- De doorsneepremie wordt in twaalf termijnen ter beschikking gesteld aan het Fonds.
- Bijstorten is niet opgenomen in de uitvoeringsovereenkomst

De overeenkomst heeft een onbepaalde looptijd en kan zes maanden voor het einde van het kalenderjaar worden opgezegd.

De doorsneepremie kan nimmer minder zijn dan de kostendekkende premie conform het Financieel Toetsingskader en wordt uitgedrukt als een percentage van de som van pensioengrondslagen van alle deelnemers.

Bij bepaling van de kostendekkende premie wordt geen rekening gehouden met een opslag ter financiering van het voorwaardelijke toeslagbeleid. Financiering van het toeslagbeleid vindt derhalve plaats op basis van overrendementen.

De kostendekkende premie wordt bepaald op basis van de fondsgrondslagen. Uitgangspunt bij de bepaling van de gedempte kostendekkende premie – in enig jaar – is de gemiddelde nominale rentetermijnstructuur Financieel Toetsingskader over een periode van 5 jaar en de solvabiliteitsopslag. Beiden worden vastgesteld per 1 oktober voorafgaand aan het kalenderjaar. Met solvabiliteitsvrijval over uitkeringen wordt uitsluitend rekening gehouden indien en voor zover dat conform wet- en regelgeving is toegestaan.

Het Fonds verleent zijn medewerking aan de uitvoering van de pensioenovereenkomst, zoals vastgelegd in het pensioenreglement. Het Fonds stelt een pensioenreglement op en wijzigt dit overeenkomstig de bepalingen uit de statuten en het pensioenreglement. De pensioenovereenkomst is opgenomen in het pensioenreglement. Het pensioenreglement is in overeenstemming met de bepalingen uit de overeenkomst. Het bestuur beslist jaarlijks in hoeverre de pensioenaanspraken van de deelnemers worden aangepast.

15 Premiebijdragen (van werkgever en werknemers)

(in duizenden euro's)	2016	2015
	EUR	EUR
Werkgeversgedeelte	13.493	13.744
Werknemersgedeelte	8.958	9.697
Totaal premiebijdragen exclusief VXOP	22.451	23.441
VXOP premie	4.015	4.319
Totaal premiebijdragen	26.466	27.760

Tabel 50

De totale bijdrage van werkgever en werknemers (exclusief VXOP) bedraagt 28,5% (2015: 28,5%) van de pensioengrondslag som.

De kostendekkende, de gedempte en de feitelijke premie zijn als volgt:

(in duizenden euro's)	2016	2015
	EUR	EUR
Feitelijke premie(exclusief VXOP)	22.451	23.441
Feitelijke premie(inclusief VXOP)	26.466	27.760
Kostendekkende premie	28.600	26.067
Gedempte kostendekkende premie	19.367	22.484

Tabel 51

De samenstelling van de premies 2016 is als volgt:

2016	Feitelijke Premie (inclusief VXOP)	Gedempte kostendekkende premie	Ongedempte kostendekkende premie
Actuarieel benodigd voor nieuwe aanspraken en risicopremies voor risico fonds	11.823	11.823	22.943
Opslag voor directe kosten	584	584	584
Opslag voor toekomstige kosten	248	248	482
Solvabiliteitsopslag	2.366	2.366	4.591
Inkoop VXOP aanspraken	4.015		
Bedrag voor voorwaardelijke toeslagverlening	4.346	4.346	
Premiedeel opslagen op gedempte kostendekkende premie	3.084		
Totaal premiebijdragen	26.466	19.367	28.600

Tabel 52

De samenstelling van de premies 2015 is als volgt:

2015	Feitelijke Premie (inclusief VXOP)	Gedempte kostendekkende premie	Ongedempte kostendekkende premie
Actuarieel benodigd voor nieuwe aanspraken en risicopremies voor risico fonds	18.383	18.383	21.396
Opslag voor directe kosten	624	624	624
Opslag voor toekomstige kosten	360	360	419
Solvabiliteitsopslag	3.117	3.117	3.628
Inkoop VXOP aanspraken	4.319		
Premiedeel opslagen op gedempte kostendekkende premie	957		
Totaal premiebijdragen	27.760	22.484	26.067

Tabel 53

16 Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

	Directe beleggings- opbrengsten	Indirecte beleggings- opbrengsten	Kosten van vermogens- beheer	Totaal
2016				
Vastgoedbeleggingen	1.619	-898		721
Aandelen	5.985	27.317		33.302
Vastrentende waarden	11.717	25.657		37.374
Derivaten	7.811	42.937		50.748
Rente en valutaresultaten	-26	-618		-644
Kosten vermogensbeheer			-2.538	-2.538
Totaal	27.106	94.395	-2.538	118.963
2015				
Vastgoedbeleggingen	1.913	9.334		11.247
Aandelen	3.538	38.771		42.309
Vastrentende waarden	12.282	-9.573		2.709
Derivaten	6.797	-32.097		-25.300
Rente en valutaresultaten	453	-1.338		-885
Kosten vermogensbeheer			-1.917	-1.917
Totaal	24.983	5.097	-1.917	28.163

Tabel 54

De kosten van vermogensbeheer van EUR 2.538 (2015: EUR 1.917) omvatten de kosten die direct bij het Fonds in rekening zijn gebracht.

Deze kosten bestaan voor EUR 1.941 uit vergoedingen voor BlackRock, inclusief kosten voor strategisch advies (2015: EUR 1.475).

Daarnaast is er voor EUR 697 aan kosten betaald, die zijn gerelateerd aan bewaarloon, administratievergoedingen en overige kosten van KAS BANK (2015: EUR 547).

Tenslotte is zijn er overige advieskosten vermogensbeheer EUR 40 (2015: EUR 43) en Btw-teruggave voorgaande jaren EUR -140 (2015: EUR -148) opgenomen in de kosten vermogensbeheer.

De kosten die door NN IP aan het Fonds in rekening worden gebracht, worden ten laste gebracht van de beleggingsopbrengsten. In 2016 bedroegen de totale beheerkosten van NN IP (inclusief performance fee) EUR 934 (2015: EUR 907).

Het aandeel van het Fonds in de kosten die door vermogensbeheerders ten laste van beleggingsfondsen zijn gebracht is onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten. Deze bedragen EUR 1.259 (2015: EUR 1.308).

Transactiekosten zijn onderdeel van de aan- en verkooptransacties van beleggingen. Deze zijn eveneens onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten en bedragen over 2016 EUR 1.901 (2015: EUR 2.276).

17 Overige baten

Overige baten betreffen de opbrengsten in verband met uitgevoerde vereveningen van pensioenen en afrondingsverschillen tussen ingehouden en afgedragen belastingen.

18 Pensioenuitkeringen

<i>(in duizenden euro's)</i>	2016	2015
	EUR	EUR
Ouderdomspensioen	26.370	26.479
Arbeidsongeschiktheidspensioen	279	312
Partnerpensioen	2.741	2.548
Wezenpensioen	50	58
Afkopen	4	18
Totaal	29.444	29.415

Tabel 55

De toeslagverlening van de uitkeringen per 14 december 2016 zoals vastgesteld door het bestuur bedraagt 0% (2015: 0%). De post Afkopen betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan 465,94 euro bruto (2015: 458,06 euro) per jaar (de afkoopgrens) overeenkomstig de pensioenwet.

19 Pensioenuitvoeringskosten

<i>(in duizenden euro's)</i>	2016	2015
	EUR	EUR
Administratiekostenvergoeding	698	785
Adviseurs	194	202
Certificerend actuaris	37	32
Accountant	45	52
Contributies en bijdragen	103	88
Overige	126	80
Totaal	1.203	1.239

Tabel 56

Aantal personeelsleden

Bij het Fonds zijn geen werknemers in dienst. De werkzaamheden worden verricht door werknemers die in dienst zijn van de werkgever. De hieraan verbonden kosten bedragen circa EUR 295 (2015: EUR 289) en zijn voor rekening van de werkgever. Derhalve zijn deze kosten niet verantwoord in de pensioenuitvoeringskosten van het Fonds. Uit het oogpunt van kosten transparantie worden deze kosten wel zichtbaar gemaakt in het bestuursverslag, waarbij een deel van de kosten wordt toegerekend aan vermogensbeheer en een deel van de kosten wordt toegerekend aan pensioenbeheer.

Honoraria accountant

De volgende honoraria van KPMG Accountants N.V. zijn ten laste gebracht van het Fonds, een en ander zoals bedoeld in artikel 2:382a BW.

<i>(in duizenden euro's)</i>	KPMG Accountants N.V.	Overig KPMG netwerk	Totaal KPMG
	EUR	EUR	EUR
2016			
Onderzoek van de jaarrekening	45		45
Andere controleopdrachten			
Adviesdiensten op fiscaal terrein			
Andere niet controlediensten			
Totaal	45	0	45

Tabel 57

<i>(in duizenden euro's)</i>	KPMG Accountants N.V.	Overig KPMG netwerk	Totaal KPMG
2015	EUR	EUR	EUR
Onderzoek van de jaarrekening	52		52
Andere controleopdrachten			
Adviesdiensten op fiscaal terrein		10	10
Andere niet controlediensten			
Totaal	52	10	62

Tabel 58

20 Bezoldiging bestuurders

De bestuurders van het Fonds zijn onbezoldigd.

21 Saldo overdracht van rechten

<i>(in duizenden euro's)</i>	2016	2015
	EUR	EUR
Inkomende waardeoverdrachten	-132	-1.913
Uitgaande waardeoverdrachten	4.243	6.088
Totaal	4.111	4.175

Tabel 59

Waardeoverdrachten betreft de ontvangst van of overdracht aan pensioenfonds of pensioenverzekeraar van respectievelijk de vorige of nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. De koopsommen, die worden ontvangen, worden aangewend voor de inkoop van extra aanspraken.

22 Overige lasten

In de overige lasten zijn de lasten opgenomen voor het vormen van de premie-egaliseringsreserve van EUR 3.084. Deze premie-egaliseringsreserve wordt gefinancierd uit het verschil tussen de feitelijke premie 2016 (22.451 EUR) en de gedempte kostendeckende premie (19.367 EUR).

De overige lasten betreffen daarnaast betaalde transferprovisie en bankkosten.

23 Belastingen

De activiteiten van het Fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting

24 Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het Fonds. Conform paragraaf 1.7 van de ABtN vastgesteld op 11 mei 2016 stelt het bestuur jaarlijks de statutaire jaarrekening en staten voor DNB vast.

Het resultaat wordt in de algemene reserve opgenomen. Het voorstel is verwerkt in de balans per 31 december 2016.

25 Gebeurtenissen na balansdatum

Er hebben zich geen gebeurtenissen na balansdatum voorgedaan, die invloed hebben op het resultaat en/of het vermogen ultimo 2016, zoals deze in de jaarrekening zijn gepresenteerd.

Hengelo, 8 juni 2017
Stichting Pensioenfonds Thales Nederland
Het Bestuur

Dhr. D.J.H. de Bruijn
Voorzitter

Dhr. G.J. Mulders
Penningmeester

Dhr. J.H.E. Soepenber
Vice-voorzitter

Dhr. E.R. Stolp
Lid

Dhr. P.M. Dekker
Secretaris

Dhr. S.C.A. Tjihuis
Lid

Overige gegevens

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Thales Nederland te Hengelo is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2016.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Thales Nederlands, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op 10.500. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven 525 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld.
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten.
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegeven verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar niet lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet met uitzondering van artikel 132 (vereist eigen vermogen).

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, doch ten minste gelijk aan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Thales Nederland is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen.

Purmerend, 8 juni 2017

drs. B.A. Weijers AAG

Verbonden aan Willis Towers Watson Netherlands B.V.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het Bestuur van Stichting Pensioenfonds Thales Nederland

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2016

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Thales Nederland per 31 december 2016 en van het resultaat en kasstromen over 2016, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Wat we gecontroleerd hebben

Wij hebben de jaarrekening 2016 van Stichting Pensioenfonds Thales Nederland (de Stichting) te Hengelo gecontroleerd.

De jaarrekening bestaat uit:

- 1 de balans per 31 december 2016;
- 2 de staat van baten en lasten en het kasstroomoverzicht over 2016; en
- 3 de toelichting met een overzicht van de grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de Stichting zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Controleaanpak Samenvatting

Goedkeurende controleverklaring

Materialiteit

Materialiteit van EUR 10,5 miljoen, circa 0,8% van het pensioenvermogen

Kernpunten

- De waardering van beleggingen
- De waardering van de technische voorzieningen

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op EUR 10,5 miljoen (2015: EUR 10,5 miljoen). Voor de bepaling van de materialiteit wordt uitgegaan van het pensioenvermogen per 31 december 2016 (circa 0,8% (2015: circa 0,9%)). Wij beschouwen het pensioenvermogen als de meest geschikte benchmark, omdat het pensioenvermogen een bepalende factor is in de berekening van de beleidsdekkingsgraad die de financiële positie van de Stichting weergeeft. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij hebben met het Bestuur afgesproken dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de EUR 525.000 aan het Bestuur rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Uitbesteding van bedrijfsprocessen aan dienstverleners

De Stichting heeft het beheer van de beleggingen uitbesteed aan NN Investment Partners en BlackRock (Netherlands) B.V. De beleggingsadministratie is uitbesteed aan KAS Bank N.V. De pensioenadministratie is uitbesteed aan Aon Hewitt. De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie over de beleggingen en beleggingsopbrengsten die is verstrekt door KAS Bank N.V. en informatie over de technische voorzieningen, premiebijdragen en pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door Aon Hewitt.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de dienstverleners verleende diensten en in het effect ervan op de voor de controle relevante interne beheersing van de Stichting. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang en zetten wij controlewerkzaamheden op en voeren wij deze uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor de Stichting relevante interne beheersingsmaatregelen van KAS Bank N.V. en Aon Hewitt, zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde (ISAE 3402-type II-)rapportages.

Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne beheersingsmaatregelen en het bespreken van de beheersomgeving bij de dienstverlener met vertegenwoordigers van de dienstverlener. Op basis daarvan evalueren wij de in de ISAE 3402-rapportage beschreven interne beheersingsmaatregelen, verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2016 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan NN Investment Partners, BlackRock (Netherlands) B.V., KAS Bank N.V. en Aon Hewitt.

Wij hebben eigen gegevensgerichte analyses uitgevoerd waarbij wij door middel van deelwaarnemingen de beleggingen, mutaties in de pensioenadministratie, premiebijdragen en uitkeringen aan de hand van brondocumentatie bij de dienstverleners hebben onderzocht.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants. KAS Bank N.V. heeft op grond van de overeenkomst met de Stichting aan een onafhankelijk accountant opdracht gegeven de informatie inzake beleggingen ten behoeve van de jaarrekening van de Stichting te controleren.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel bij de jaarrekening zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de controlewerkzaamheden van deze accountant. In dit kader hebben wij de accountant schriftelijke instructies gegeven omtrent de aard en omvang van de uit te voeren werkzaamheden. De accountant heeft, op onze instructie, de controle uitgevoerd met een materialiteit van EUR 10,5 miljoen en daarbij ook bijzondere aandacht besteed aan het hierna genoemde kernpunt van onze controle voor de waardering van beleggingen met schattingen.

De accountant heeft zijn bevindingen aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportage geëvalueerd, de bevindingen met de accountant besproken, het controledossier van de accountant beoordeeld en aanvullende eigen controlewerkzaamheden uitgevoerd waaronder aansluiting van de vermogensbeheerrapportage met de financiële administratie en de jaarrekening.

Door bovengenoemde werkzaamheden op de uitbestede bedrijfsprocessen en aanvullende eigen werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen, beleggingsstromen en -opbrengsten, (mutaties in) deelnemergevens en aanspraken die resulteren in (wijzigingen in) de technische voorzieningen, premiebijdragen en uitkeringen verkregen.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het Bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

De waardering van beleggingen

Omschrijving

De beleggingen vormen een significante post op de balans van de Stichting. Alle beleggingen dienen conform de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Uit noot 5 bij de toelichting op de jaarrekening blijkt dat voor EUR 263,2 miljoen (19,0%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op waarderingsmodellen waarin gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata en voor EUR 3,5 miljoen (0,3%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op waarderingsmodellen waarin geen gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata. Het bepalen van de marktwaarde voor deze beleggingen is complex(er) en bevat subjectieve schattingselementen.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van modellen. Gezien de invloed hiervan op de waardering van de beleggingen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad, vormde de waardering van beleggingen met behulp van schattingen een kernpunt in onze controle.

In noot 3 en 4 geeft de Stichting de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer. In noot 4 zijn de gehanteerde waarderingsmethoden en belangrijke veronderstellingen voor waardering van de beleggingen uiteengezet.

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

De accountant van KAS Bank N.V. heeft zijn bevindingen met betrekking tot zijn controle op de vermogensrapportage aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportage geëvalueerd, de bevindingen met de accountant besproken en een dossierreview op het controledossier van de accountant verricht. Wij hebben vastgesteld dat de gecontroleerde vermogensbeheerrapportage aansluit met de financiële administratie en de jaarrekening.

Onze observatie

Wij hebben geconstateerd dat de gehanteerde waarderingsgrondslagen en gehanteerde waarderingsmethodieken voor de beleggingen in overeenstemming zijn met de geldende verslaggevingsregels en geschikt zijn om te kunnen komen tot een marktwaarde van deze beleggingen. Wij hebben eveneens geconstateerd dat de toelichtingen op de beleggingen adequaat zijn.

Wij vinden de waardering van de beleggingen evenwichtig bepaald.

De waardering van de technische voorzieningen

Omschrijving

De technische voorzieningen vormen een significante post op de balans van de Stichting en worden gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De waardering van de technische voorziening komt tot stand door middel van een berekening waarin aanspraakgegevens van deelnemers met behulp van belangrijke schattingen over levensverwachtingen, kostenniveaus en arbeidsongeschiktheid worden vertaald naar verwachte toekomstige kasstromen (uitkeringen). De kasstromen worden contant gemaakt tegen de

De waardering van de technische voorzieningen

marktrente (rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank).

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van actuariële modellen en het bestuur zich laat adviseren door actuariële deskundigen. Gezien complexiteit en de invloed hiervan op de hoogte van de technische voorzieningen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad, vormde de waardering van de technische voorzieningen een kernpunt in onze controle.

Het bestuur heeft in noot 4 de waarderingsgrondslagen en veronderstellingen voor de technische voorzieningen opgenomen. In noot 12 (risicoparagraaf) is de gevoeligheid van de berekening van de technische voorzieningen voor schattingen uiteengezet.

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

Bij onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden van de certificerende actuaaris die door de Stichting is aangesteld. Wij hebben bij aanvang van de controle en bij afronding ervan afstemming gehad met de certificerende actuaaris over de te volgen aanpak, de aandachtspunten en de uitkomsten.

Wij hebben de door het bestuur gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen geëvalueerd. Hierbij hebben wij de consistentie, prudentie en actualiteit van de schattingsmethode en veronderstellingen betrokken. Wij hebben de onderbouwing van de veronderstellingen door het bestuur geëvalueerd aan de hand van een toetsing van de historische betrouwbaarheid daarvan en algemeen geactualiseerde uitgangspunten zoals overlevingskansen. De gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen hebben wij besproken met de certificerende actuaaris. Wij hebben de actuariële verklaring zoals opgenomen in de overige gegevens en de werkzaamheden van de certificerende actuaaris geëvalueerd.

Onze werkzaamheden omvatten verder het evalueren van de uitkomst van de actuariële analyse van het resultaat in relatie tot eerder gemaakte schattingen en kasstroomprojecties.

Onze observatie

Wij vinden de waardering van de technische voorzieningen evenwichtig bepaald en de toelichting toereikend.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- de kerncijfers;
- het bestuursverslag;
- Verslag over het boekjaar;
- de overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het Bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het Bestuur voor de jaarrekening

Het Bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het Bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het Bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het Bestuur afwegen of de Stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het Bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het Bestuur het voornemen heeft om de Stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het Bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate – maar geen absolute mate – van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Voor een nadere beschrijving van onze verantwoordelijkheid ten aanzien van een controle van de jaarrekening verwijzen wij naar de website van de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA).

Utrecht 8 juni 2017
KPMG Accountants N.V.

A.R.B. de Bruin RA

Bijlagen

Bijlage 1: Personalia

Benoemd uit voordracht van:
werk- werk- gepen-
gever nemers sioneer-
den

Bestuur

Dhr. D.J.H. de Bruijn (voorzitter, 13-08-1971)

CFO bij Thales Nederland B.V.
geen nevenfuncties

X

Dhr. J.H.E. Soepenbergh (vice-voorzitter, 29-05-1958)

HR Director bij Thales Nederland B.V.
nevenfuncties:
- Bestuurder Stichting Metalektro Personeelsdienst
- Lid Commissie Sociaal Beleid FME

X

Dhr. G.J. Mulders (penningmeester, 21-05-1957)

VP Technical Director AWS bij Thales Nederland B.V.
geen nevenfuncties

X

Dhr. P.M. Dekker (secretaris, 31-12-1955)

Quality Assurance Manager bij Thales Nederland B.V.
geen nevenfuncties

X

Dhr. E.R. Stolp (lid, 09-09-1956)

Advanced Studies Engineer bij Thales Nederland B.V.
geen nevenfuncties

X

Dhr. J.G.E. Visser (lid tot januari 2017, 11-07-1950)

Gepensioneerd
nevenfuncties:
- Bestuurslid Vereniging van Eigenaren Park de Kotten Enschede
- Bestuurslid HEIM

X

Dhr. S.C.A. Tjihuis (lid vanaf januari 2017, 18-06-1953)

Gepensioneerd
geen nevenfuncties

X

Verantwoordingsorgaan

Dhr. D.R. Hoogenraad (05-10-1976)

Business Control Manager bij Thales Nederland B.V.
geen nevenfuncties

X

Dhr. A.B. Vernimmen (14-06-1958)

Capture Leader bij Thales Nederland B.V.
geen nevenfuncties

X

Vervolg bijlage 1: Personalia

Benoemd uit voordracht van:
werk- werk- gepen-
gever nemers sioneer-
 den

Dhr. A.A. Hamelink (06-06-1958)

Director Advanced Projects bij Thales Nederland B.V.

nevenfuncties:

- Lid Beroepenveldcommissie Bedrijfskunde MER van Saxion Hogeschool Enschede
- Penningmeester Tennisvereniging Enschede Zuid en van de Stichting TEZ.

X

Dhr. J.H. van Deemter (26-01-1966)

Supportability Engineering Expert bij Thales Nederland B.V.

geen nevenfuncties

X

Dhr. O. van der Zeeuw (19-10-1943)

geen nevenfuncties

X

Dhr. J. van Rijn (01-08-1949)

geen nevenfuncties

X

Visitatiecommissie

Dhr. H.J.J. Debrauwer (16-09-1952, voorzitter)

Visiteur Pensioenfondsen

nevenfuncties:

- Bestuurslid bij twee pensioenfondsen
- Extern adviseur van een beleggingscommissie van een pensioenfonds

Dhr. P.H. Oyens (28-06-1948)

Visiteur Pensioenfondsen

nevenfuncties:

- Bestuurslid van de VITP (Vereniging Toezichthouders Pensioensector)
- Lid van de werkgroep Pension Fund Governance van de Kring van Pensioenspecialisten.

Dhr. P. Priester (05-08-1964)

Visiteur Pensioenfondsen

Nevenfuncties:

- Managing Partner bij Xudoo
- Lid Raad van Toezicht bij Stichting Pensioenfonds Robeco
- Uitvoerend bestuurder bij twee bedrijfstakpensioenfondsen

Adviseurs vermogensbeheer

Dhr. A.T. Wouters (10-11-1957)

Head of Customized & Fiduciary Solutions bij BNP Paribas

Bijlage 2: Benchmarks per beheerder

Benchmarks per ultimo 2016				
Categorie	Index	Beheerder	Gewicht mandaat beheerder	Gewicht totale portefeuille
NNIP			100%	40%
Vastrentende waarden			56.00%	22.58%
Government			28.00%	11.29%
	Barclays Euro Aggregate German Treasury	NN IP	8.40%	3.39%
	Barclays United Kingdom Gilts (Hedged to Euro)	NN IP	4.20%	1.69%
	Barclays Euro Aggregate Netherlands Treasury	NN IP	4.20%	1.69%
	Barclays Canadian Treasury (hedged to Euro)	NN IP	2.80%	1.13%
	Barclays Euro Aggregate Austria Treasury	NN IP	2.80%	1.13%
	Barclays Global-Treasury Local Sweden (hedged to Euro)	NN IP	2.80%	1.13%
	Barclays Euro Aggregate Finland Treasury	NN IP	1.40%	0.56%
	Barclays Danmark Treasury (Hedged to euro)	NN IP	1.40%	0.56%
Investment Grade Credits			16.80%	6.77%
	Barclays Euro Aggregate Corporates	NN IP	8.40%	3.39%
	Barclays Euro Aggregate Corporates ex Financials	NN IP	8.40%	3.39%
Global High Yield			2.80%	1.13%
	BC US HY 2% Issuers Capped Hdg to Euro	NN IP	1.96%	0.79%
	BC Pan-European HY 2% Issuers Capped Hdg to	NN IP	0.84%	0.34%
	Euro Excluding Subordinated Financials	NN IP	0.00%	0.00%
EMD			8.40%	3.39%
	JPM EMBI Global Diversified Hdg to Euro	NN IP	5.60%	2.26%
	JPM CMBI Diversified Hdg to Euro	NN IP	0.00%	0.00%
	JPM GBI-EM Global Diversified 45% Hdg to Euro	NN IP	2.80%	1.13%
	JPM ELM I Plus	NN IP	0.00%	0.00%
Aandelen			36.00%	14.22%
	MSCI Europe (GBP hedged)	NN IP	10.80%	4.27%
	MSCI North America (USD hedged)	NN IP	12.60%	4.98%
	MSCI World (GBP, USD hedged)	NN IP	3.60%	1.42%
	MSCI Emerging markets	NN IP	8.28%	3.27%
	MSCI Frontier Markets 100 Index Net	NN IP	0.72%	0.28%
Vastgoed			8.00%	3.20%
	GPR 250 Global *	NN IP	4.00%	1.60%
	EUROSIRIS TR (fund)	NN IP	4.00%	1.60%

Vervolg bijlage 2: Benchmarks per beheerder

Benchmarks per ultimo 2016				
Categorie	Index	Beheerder	Gewicht mandaat beheerder	Gewicht totale portefeuille
BlackRock			100%	60%
Vastrentende waarden			56.90%	33.87%
Europe	Barclays Euro Aggregate Index Custom*	BlackRock	54.06%	32.18%
EMD	JPM EMBI Global	BlackRock	1.42%	0.85%
	JPM ELMI+	BlackRock	1.42%	0.85%
Aandelen			35.10%	21.33%
	MSCI Europe TR (GBP hedged)	BlackRock	10.31%	6.27%
	S&P 500	BlackRock	8.45%	5.13%
	MSCI Japan TR	BlackRock	0.00%	0.00%
	MSCI AC Asia ex Japan TR	BlackRock	3.44%	2.09%
	MSCI Emerging markets 10/40 Latin America TR	BlackRock	1.32%	0.80%
	MSCI USA Minimum Volatility Index	BlackRock	6.00%	3.65%
	MSCI EAFE Minimum Volatility Index	BlackRock	3.81%	2.31%
	MSCI EM Minimum Volatility Index	BlackRock	1.77%	1.08%
Vastgoed			8.00%	4.80%
Europe	EPRA Dev Europe TR (GBP Hedged)	BlackRock	4.00%	2.40%
World	EPRA Global REIT's TR	BlackRock	4.00%	2.40%
Totaal portefeuille				100%